

MARTERPASSEN XX

*Jaarbrief over 2013 van de
Werkgroep Boommarter Nederland*

Maart 2014

Uitgave van de Werkgroep Boommarter Nederland van de
Zoogdierverseniging

www.werkgroepboommarter.nl

MARTERPASSEN XX

Vrouwtje boomarter op de Amerongse Berg Oost (Foto: Bram Achterberg).

MARTERPASSEN XX

Jaarbrief over 2013 van de
Werkgroep Boomarter Nederland
van de
Zoogdiervereniging

Bram Achterberg
Ben van den Horn

Redactie

Amerongen, maart 2014

INHOUD

OPENING

Voorwoord	5
<i>Bram Achterberg</i>	

FAUNISTIEK

Boommarters op de zuid-oostelijke Utrechtse Heuvelrug: inventarisatieresultaten 2013	7
<i>Bram Achterberg</i>	
Boommarters in de Centraal Utrechtse Heuvelrug in 2013	17
<i>Ben van den Horn</i>	
Boommarters op de Veluwezoom 2013	19
<i>Vilmar Dijkstra</i>	
Rectificatie artikel van Vilmar Dijkstra over de relaties tussen muizen en boommarters	23
Verspreiding van de boommarter in Nederland 1989-2012	24
<i>Henri Wijsman, Sim Broekhuizen en Gerard Müskens</i>	
Boommarters in West Brabant	30
<i>Joke Stoop, namens de zoogdierwerkgroep KNNV Roosendaal</i>	
Vier jaar reproductie van boommarters in het Noordhollands Duinreservaat en de Schoorlse Duinen	32
<i>Leo Heemskerk</i>	
Inventarisatie Bylaer, Roekelsche Bos & Boswachterij Kootwijk 2013	35
<i>Mark Ottens</i>	
Boommarter in de polder	39
<i>Frank van der Knaap</i>	
Boommarters in Noord-Nederland, jaaroverzicht 2013	42
<i>Aaldrik Pot, m.m.v. Hans Kleef</i>	

METHODEN EN TECHNIEKEN

De boommarterpopulatie in het Ridderoordse Bos bij Bilthoven	47
<i>Ruud van den Akker</i>	

ZIJPASSEN

Vliegende eekhoorn en boommarter in Estland	51
<i>Mark Zekhuis</i>	

HUISHOUEDELIJK

Jaarverslag 2013	54
<i>Secretaris WBN</i>	
Begroting Werkgroep Boommarter Nederland 2014	55
<i>Secretaris WBN</i>	
Financieel Verslag 2013 Werkgroep Boommarter Nederland	55
<i>Secretaris WBN</i>	
Ledenlijst Werkgroep Boommarter Nederland	56
<i>Secretaris WBN</i>	

COLOFON

Voor giften ten bate van het boommarteronderzoek is er
Bankrekening: NL87 INGB 0000 3449 38
t.n.v Penningmeester WBN te Amersfoort

OPENING

Voorwoord

Voor u ligt het twintigste nummer van MARTERPASSEN, de jaarbrief van de WBN over 2013. Een dergelijke mijlpaal nodigt uit tot een terugblik, en tot een vooruitblik. Terwijl ik dit schrijf ligt voor mij een kopie van de eerste uitgave van MARTERPASSEN, verschenen in maart 1993, nu vrijwel exact 21 jaar geleden.

In het voorwoord van die eerste MARTERPASSEN, geschreven door toenmalige WBN-voorzitter Kees Canters, staat het doel van onze nieuwsbrief heel precies omschreven, en ik citeer:

- *het vastleggen van ervaringen en feiten zoals die in 1992 zijn opgedaan resp. bekend zijn geworden;*
- *de discussie op gang brengen over uiteenlopende aspecten rond onderzoek en bescherming van de boommarter; de leden van de Werkgroep op de hoogte houden van de stand van zaken en nieuwe ontwikkelingen en/of inzichten rond de boommarter in Nederland;*
- *het vastleggen van meer formele zaken, zoals de jaarverslagen van secretaris en penningmeester, het Huishoudelijk Reglement en de ledenlijst; kortom: het geven van zakelijke informatie.*

Ook staat er: *“MARTERPASSEN is zelf dan ook geen tijdschrift, noch wetenschappelijk noch populair, maar 'slechts' een intern mededelingenorgaan”*. Ook wordt als een van de indirecte doelen van MARTERPASSEN genoemd *“...ook als visitekaartje om derden te laten zien wat het doel is van de Werkgroep en op welke wijze ze dat wil bereiken en wat daarbij de tussentijds bereikte resultaten zijn”*

Nu, 21 jaar later, heeft onze jaarbrief nog steeds hetzelfde doel. Het geeft de leden van de WBN de mogelijkheid hun ervaringen en inzichten te delen. Bovendien is MARTERPASSEN inderdaad een visitekaartje dat zeer op prijs wordt gesteld door de lokale terreinbeheerders en andere belangstellenden, en dat zo *goodwill* kweekt voor ons werk. In mijn eigen inventarisatiegebied, waar met vele eigenaren (zowel natuurorganisaties als privé-eigenaren) moet worden onderhandeld over terreintoegang, vormt MARTERPASSEN vaak het “smeermiddel” dat deze onderhandelingen doet slagen.

Een vergelijkende blik in MARTERPASSEN I en in het nu voorliggend exemplaar laat zien hoe de voortgang der techniek in de afgelopen jaren zijn stempel heeft gedrukt op de inhoud en presentatie: allereerst valt natuurlijk de grote hoeveelheid fotomateriaal op die nu de pagina's van MARTERPASSEN siert. In 1993 moest men het doen met een paar foto's uit archieven en stemmige tekeningen! Bijna iedereen bezit tegenwoordig een camera met in 1993 nog ongekende mogelijkheden. Het fotograferen van boommarters, toevallig of gepland, is niet langer het prerogatief van (semi-)professionele fotografen. Maar belangrijker is de inburgering van technische hulpmiddelen in het inventarisatiewerk: in verschillende gebieden worden, na een voorzichtig begin in 2007, boomcamera's ingezet om de worpgrootte vast te stellen. Cameravallen op strategisch gekozen plaatsen leggen overal in Nederland (bedoeld en onbedoeld) boommarters vast, en leveren zo waardevolle informatie. Was dergelijke technologie tien-vijftien jaar geleden vreselijk duur en onbetrouwbaar, tegenwoordig heeft *Lidl* ze in de aanbieding! In deze MARTERPASSEN staan een aantal bijdragen die dit treffend illustreren.

Het voortschrijdend inzicht van de afgelopen 25 jaar wordt met name geïllustreerd in de bijdrage van Wijsman, Broekhuizen en Müskens waarin de geactualiseerde verspreidingskaart voor de boommarter wordt toegelicht: het aantal atlasblokken met waarnemingen is meer dan vervijfvoudigd. Deze toename houdt bijna gelijke tred met het aantal officiële leden van de WBN: de ledenlijst in de eerste MARTERPASSEN telde een dertigtal namen, in de lijst achter in dit exemplaar zijn het er meer dan honderd! Die twee constatering zijn naar alle waarschijnlijkheid niet geheel onafhankelijk. In ieder geval heeft de WBN voldaan aan één van haar oorspronkelijke kerndoelen: het vermeerderen van de kennis over de boommarter in Nederland en de verscheidenheid van biotopen waar dit dier voorkomt.

Toch is niet alles positief. Ik constateer een tweetal zaken:

- In het maatschappelijk debat tijdens de huidige economische crisis” speelt natuurbehoud in de breedste zin des woords vaak een ondergeschikte rol. Weliswaar is de *Natuurwet*, het gedrocht dat voormalig staatssecretaris Bleeker had laten opstellen, een stille dood gestorven met de val van het vorige kabinet. Gebleven is echter de soms drastische bezuiniging in de rijksbijdrage die de grotere natuur-

organisaties heeft getroffen. Daarmee wordt hun armslag kleiner, en moeten zij vaker een gericht beroep doen op hun vrijwilligers om het werk te doen dat zij niet langer ter hand kunnen nemen.

Dat gebrek aan armslag maakt het ook moeilijker om grootschalige projecten met betrekking tot de boomarter (of andere soorten) op te starten, zoals een aantal WBN-ers de afgelopen jaren aan den lijve heeft ondervonden. De realiteit dwingt ons dus om onze ambities op dit vlak bij te stellen.

- De indruk bestaat (althans bij ondergetekende) dat de toename in het aantal WBN leden niet helemaal gelijke tred houdt met het aantal leden dat ook daadwerkelijk inventariseert. Op zichzelf hoeft dat ook niet, maar als alle honderd leden naar een WBN vergadering zouden komen hebben wij een organisatorisch probleem. Misschien moet wij gaan nadenken over wat onze “doelgroep” is zonder dat belangstellenden worden uitgesloten.

Overigens: deze MARTERPASSEN bevat bijdragen van nieuwe leden uit Brabant en de duinstreek die nog maar een paar jaar bezig zijn.

De vraag van de “doelgroep” opent tegelijkertijd de discussie die ook al in de eerste MARTERPASSEN werd genoemd: de samenwerking met verwante werkgroepen. Was toen (het onlangs opnieuw opgerichte) *Das en Boom* een beoogde partner, nu dient zich *de Werkgroep kleine marterachtigen* (WKM) zich aan als een voor de hand liggende partner. Het is mijn bedoeling om de komende tijd te onderzoeken of, en hoe een samenwerking tussen WBN en WKN kan worden vormgegeven. Zonder hierop te willen vooruitlopen zie ik globaal twee scenario’s: een verregaande samenwerking met gemeenschappelijke vergaderingen en projecten, maar met behoud van de eigen identiteit, of een fusie naar een Werkgroep Marterachtigen. Die laatste optie roept dan gelijk de vraag op wat we doen met de “ontbrekende” grotere marterachtigen: de otter en das die ieder ook een uitgebreide eigen achterban hebben.

Persoonlijk ben ik er wat huiverig voor om de naamsbekendheid van de WBN op te geven: die discussie is al eens binnen de werkgroep gevoerd. Toen bleek duidelijk dat de leden die naamsbekendheid een groot goed vinden. De discussie in de komende tijd binnen de WBN (en WKN) zal moeten uitwijzen wat de leden van beide werkgroepen willen. Het belooft een interessante discussie te worden!

Bram Achterberg
Voorzitter Werkgroep Boomarter Nederland

FAUNISTIEK

Boommarters op de zuid-oostelijke Utrechtse Heuvelrug: inventarisatieresultaten 2013

Bram Achterberg

in samenwerking met: Chris Achterberg, Monique Achterberg-v.d. Horst, Monique Bestman, Wim Bomhof, Harold v.d. Meer & Ronald Stiefelhagen.

Samenvatting

In 2013 zijn 12 gevallen van voortplanting vastgesteld op de ZO Heuvelrug, zie Tabel 1. In één geval is er sprake van een nest in de bebouwing op het terrein van dierenpark Ouwehand. Voor het eerst in de 17 jaar dat boommarters op de ZO Heuvelrug door ons gericht worden geïnventariseerd hebben wij naar alle waarschijnlijkheid kunnen vaststellen dat een heel nest in een vroeg stadium is mislukt. In 2013 wijken zowel de verdeling van worpgrootte als van de geboorteweek af van het langjarig gemiddelde over 2006-2012.

Tabel 1. Overzicht van de aangetroffen nestbomen van boommarter voor het jaar 2013.

Volgnummer/ Vinddatum	Locatie/Eigenaar	Boomsoort	Aantal jongen	Opmerkingen
2013-01/ 06-04-2013	Landgoed Het Hek (Privé)	Beuk	2 (?)	Twee dode jongen in nestboom op 19 april; moeder en evt. overlevende jongen niet teruggevonden.
2013-02/ 19-04-2013	Leersumse Veld (Staatsbosbeheer)	Beuk	2	Geen nestboom, maar verhuisboom; Verhuisd kort voor 25 juni.
2013-03/ 20-04-2013	Landgoed Remmerstein (Privé)	Beuk	3	Verhuisd in nacht 21-22 april.
2013-04/ 20-04-2013	Amerongse Berg West (Staatsbosbeheer)	Beuk	3	Verhuisd na 5 juni.
2013-05/ 20-04-2013	Landgoed Prattenburg (Privé)	Beuk	2	Boom al geruime tijd in gebruik voor vinddatum; Verhuisd rond begin mei.
2013-06/ 27-04-2013	Amerongse Berg Oost/Staatsbosbeheer	Beuk	2	Moertje van 2010/2011/2012; Verhuisd kort na 4 juni
2013-07/ 27-04-2013	Boswachterij Austerlitz/ Staatsbosbeheer	Eik	3	Eik is in 2010 ook als nestboom gebruikt. Nog aanwezig op 22 juni.
2013-08/ 30-04-2013	Dartheide/Wildeman/Staatsbosbeheer	Beuk	3	Boom is in 2002 al eens gebruikt; n.a.w. verhuisboom! Verhuisd in nacht 13/14 juni.
2013-09/ 22-05-2013	Landgoed Maarsbergen (Privé)	Beuk	2	Nestboom van 2012; Verhuisd na 8 juni.
2013-10/ 25-05-2013	Noordhout (Utrechts Landschap)	Beuk (staak)	2	Verhuisd na 26 mei, en voor 19 juni.
2013-11/ 04-06-2013	Landgoed Sterkenburg (Privé)	Beuk	2(?)	Verhuisd na 4 juni.
2013-12/ mei 2013	Dierenpark Ouwehand/Privé	n.v.t.: Giraffen- verblijf	4(?)	Volgens medewerkers Ouwehand huist deze marter in de zoogtijd al 5 jaar met jongen op deze locatie.

1. Inventarisatieresultaten

1a: Landgoed Het Hek (2013-01)

Dit is een vroeg gevonden nestboom: Bram trof de boom al op 6 april aan. Toen lagen onder de boom prooiresten: de afgebeten veren van holenduif en specht. In de boom bevond zich een kleine latrine. De volgende dag lag er bovendien prooi (een koolmees) in één van de twee toegangsgaten tot de nestholte. De aanwezigheid van een boommarter (met jongen?) was dus zeer waarschijnlijk.

Posten in de zeer koude avond van 7 april leverde echter niets op. Een week later, op zaterdagavond 13 april, werd het moertje dan toch gezien. Bij haar vertrek (rond 20.30) kon Bram jongen horen piepen. Hij heeft deze boommarter goed gezien met een telescoop. Aan de hand van in 2011 gemaakte foto's heeft hij haar geïdentificeerd: dit vrouwtje had toen een nest van drie jongen in deze boom.

In de late avond van 19 april bekeken Bram en Chris de holte met de boomcamera. Jammer genoeg lagen er twee dode boommartertjes in het nest. Zo te zien waren de martertjes (bij overlijden) ongeveer een week oud, en nog maar een paar dagen dood: de karkassen waren nog niet ingevallen en er was geen ongedierte in het nest te zien. De geschatte geboortedatum voor dit nest is 10 april. De precieze doodsoorzaak valt niet vast te stellen.

De ervaringen van Vilmar Dijkstra op de Veluwezoom geven aan dat bij neststerfte vaak een verhuizing van de overlevende jongen plaatsvindt¹. Daarom is een aantal keren gezocht naar een verhuisboom. Het moertje (en eventuele overlevende jongen) is echter niet teruggevonden. Het valt niet uit te sluiten dat het moertje zelf iets is overkomen, en de jongen daarna zijn overleden door een combinatie van verhongering en onderkoeling.

1b: Leersumse Veld (2013-02)

Op 19 april vonden Bram en Chris sporen van een boommarter in het Leersumse Veld: een kleine latrine in, en keutels onder een beuk aan de rand van een vervallend beukenvak. Wim Bomhof had deze sporen ook al opgemerkt, maar veronderstelde dat zij oud waren. Bram heeft diezelfde avond gepost: rond 21.15 zag hij inderdaad een boommarter vertrekken. Hij dacht haar bij die gelegenheid al te herkennen (zie onder) maar was niet 100% zeker. Ruim na haar vertrek zijn beide holtes in de boom geïnspecteerd met de camera. Tot onze verrassing waren er geen jongen aanwezig! Op 5 mei werd de boom opnieuw bekeken, maar wederom was er geen nest met jongen aanwezig. Op 12 mei ligt plotseling weer een verse keutel onder de boom, maar andere verse sporen ontbreken.

Op 18 mei vindt Ronald Stiefelhagen opnieuw een verse keutel onder de boom. Bovendien is er, nu op een andere tak, een verse ogende latrine met urinespoor. Daarom kijken Bram en Chris diezelfde avond weer in de boom met de boomcamera. Nu ligt een tweetal jongen (ongeveer 5 á 6 weken oud) in de oostelijke holte: de ogen van de martertjes zijn net open! Het vrouwtje is (zoals verwacht op dat tijdstip, rond 21.30) niet aanwezig.

De geschatte geboortedatum van dit nest ligt rond 16 april. Uit voorgaande opsomming blijkt dat de twee jongen waarschijnlijk niet in deze boom zijn geboren². Tussen begin april en midden mei zijn de bekende holle bomen in het Leersumse Veld herhaaldelijk gecontroleerd. Daarbij werden nergens martersporen aangetroffen! Dit nest bevond zich daarom de eerste maand waarschijnlijk op een locatie die wij niet kennen, of de moeder liet vrijwel geen sporen achter. Dit nest is kort na 25 mei (datum laatste zichtwaarneming) verhuisd, en niet teruggevonden.

Een vergelijking tussen foto's gemaakt in 2011 en 2013 (zie Foto 1) toont aan dat dit moertje in 2011 al een enkel jong grootbracht in dit beukenvak, waarschijnlijk haar eerste nest. De nestboom van 2011 staat wat dieper het vak in.

1c: Landgoed Remmerstein (2013-03)

Bram vond op 20 april martersporen (verse keutels) bij een beukje op Remmerstein. Deze boom is (het meest recent) in 2010 en 2012 als nest/verhuisboom gebruikt. Bij het posten diezelfde avond werd de marter gezien: zij vertrok vroeg, rond 20.00 uur! Na een uurtje wachten is de nestholte met de boomcamera bekeken: in de holte lagen drie kleine jongen van ongeveer 5 (± 2) dagen oud. Geschatte geboortedatum van dit nest: 15 april.

¹ Bij de inventarisatie op de Veluwezoom door V. Dijkstra is in de afgelopen jaren echter ook vier maal vastgesteld dat een jong uit het nest was verdwenen, maar dat de moeder en de overlevende jongen nog geruime tijd in de nestholte verbleven.

² De strooisellaag in de nestholte van de boom met de martertjes is niet zo dik dat zeer jonge marters zich er in zouden kunnen ingraven om zich zo aan het zicht van de camera te onttrekken.

Foto 1. Een vergelijking van foto's uit 2011 (rechts) en 2013 (links) gemaakt in het Leersumse Veld. Het betreft duidelijk dezelfde boommarter (Foto links: Ronald Stiefelhagen. Foto rechts: Bram Achterberg).

Op zondag 21 april heeft Bram het moertje kunnen filmen. Uit deze opnamen blijkt definitief (met name door de opvallende “vlammende” tekening in de bief van de boommarter) dat dit een andere boommarter is dan het vrouwtje dat in de periode 2002-2007 op Remmerstein is gevolgd. Overigens: ook die marter heeft deze beuk benut als nestboom.

Het nest is vermoedelijk in de nacht van 21/04 (datum van de laatste zichtwaarneming) op 22/04 verhuisd. Ook in 2010 en 2012 vond op Remmerstein een dergelijke vroege verhuizing plaats met jongen van ongeveer één à twee weken oud. Dit gedrag suggereert dat het in deze gevallen dezelfde boommarter betreft. Echter, in 2010 en 2012 is de boommarter slechts vluchtig, d.w.z. bij invallende duisternis en van een behoorlijke afstand, gezien zodat een sluitende identificatie niet mogelijk is.

1d: Amerongse Berg West (2013-04)

Chris vond op 20 april een paar keutels onder een beuk op de westelijke Amerongse Berg. Deze boom heeft vermoedelijk in 2010, en zeker in 2011 en 2012, als nestboom gediend. De sterk vervallende boom is nog verder in het verleden door zeker twee andere boommarters als nest- of verhuisboom gebruikt.

Laat die avond is de boom geïnspecteerd. Dit is een lastige boom: het voor de boomcamera toegankelijke gat zit meters boven de eigenlijke nestholte. Van het gat loopt een nauwe tunnel naar beneden. Deze komt uit in de holte waar de jonge marters liggen.

Met moeite is het moertje op de die avond opgenomen beelden zichtbaar: zij kijkt één keer omhoog zodat haar ogen oplichten in het infraroodlicht van de camera. Kort daarna sukkelt zij weer in slaap. Ook is een piepend jong te horen via de ingebouwde microfoon van de camera. Het aantal en de leeftijd van de jongen viel echter op dat moment niet vast te stellen. In de nacht van zaterdag 27 april is dit nest opnieuw bekeken, nu van buiten de boom door een spleet op hoogte van de nestholte. Het moertje was afwezig. In het nest lagen drie jongen van ongeveer 2 weken oud. De geschatte geboortedatum ligt daarom rond 13 april.

Deze marter is een paar keer van afstand geobserveerd. Zij had de interessante gewoonte om helemaal naar het hoogste punt in de kruin van de boom te klimmen als zij moest poepen of plassen, zie Foto 2. Dit verklaart waarom er op de grond rond de nestboom - ook na langere aanwezigheid - weinig sporen waren: de

Foto 2. *De boommarter van de Amerongse Berg West bezoekt de latrine. De latrine bevindt zich hoog in de kruin van de beuk (Foto: Bram Achterberg).*

keutels blijven in de takken liggen, of worden verpulverd voordat zij de grond bereiken. De laatste zichtwaarneming dateert van 16 mei. Kort daarna is het nest verhuisd.

1e: Landgoed Prattenburg (2013-05)

Monique Bestman en Harold van der Meer vonden in het vroege voorjaar tekenen van marterbewoning bij een beuk op het Landgoed Prattenburg. Er was echter sprake van een knipperlichtsituatie. Rond 20 april leek de activiteit bij deze boom weer eens toe te nemen: de latrine groeide weer. Na overleg met de eigenaresse van het landgoed is op 23 april 's-avonds bij de boom gepost, met als doel een camera-inspectie uit te voeren. Rond 21.30 vertrok het moertje. Bij haar vertrek werden klagend piepende jongen gehoord. Dat duidt meestal op de aanwezigheid van kleinere jongen. Toen na een kwartier (bij vrijwel volledige duisternis) duidelijk was dat de moeder niet meer in de buurt was is de nestholte bekeken met de boomcamera. In het nest bevonden zich twee kleine jongen, ongeveer 5 dagen oud. Geschatte geboortedatum voor dit nest: 18 april.

Na ongeveer een week is geen activiteit bij de boom meer waargenomen. Harold van de Meer heeft nog in de wijde omgeving gezocht naar een verhuisboom, maar deze niet aangetroffen.

In 1998, en wederom in 2004, werd een boommarter met jongen aangetroffen op Prattenburg, beide keren in hetzelfde beukenvak. De nestboom 2013 werd ook in 2004 gebruikt. In de periode 2005 t/m 2012 zijn er regelmatig zichtwaarnemingen van boommarter gemeld in de omgeving, en werden er in de late winter/vroege voorjaar soms latrines gevonden, nog voor het eigenlijke nestseizoen. Bovendien is in juni 2011 door wandelaars een jonge boommarter dood aangetroffen op een pad. Ondanks het feit dat in die periode het voor het publiek toegankelijke deel van Prattenburg jaarlijks is doorzocht op nestbomen waren wij (Bram, Chris en Monique B.) niet in staat er een te vinden.

Foto 3. *De marter van de Amerongse Berg Oost zit op de tak met de latrine. Het “boevenmasker” rond de ogen is het resultaat van het beginnend verlies (op 1 mei) van winterhaar. Deze boommarter is zeer tolerant voor vaste waarnemers (Foto: Bram Achterberg).*

1f: Amerongse Berg Oost (2013-06)

Bram vond deze boom op 27 april: op een tak bij een vork in de boom lagen een paar verse marterkeutels die er de voorgaande week nog niet lagen. Met een telescoop waren bovendien marterharen te zien aan de rand van de grootste van de twee gaten die toegang bieden tot de nestholte. Die avond zag Bram het moertje voor het eerst.

Twee dagen later, 's-avonds laat, hebben Bram en Chris de boomholte geïnspecteerd met de boomcamera. Zoals verwacht was de moeder al op jacht. In de holte lagen 2 jongen van ongeveer één week oud. De geboortedatum van dit nest ligt rond 21 april. Uit video-opnamen blijkt dat deze boommarter een oude bekende is: ze heeft een aantal kenmerkende vlekjes in de bef (zie ook de foto op pagina 2). Dit moertje werd eerder in 2010, 2011 en 2012 in dit bosperceel aangetroffen. Zij gebruikte toen een andere (maar steeds dezelfde) nestboom.

Net boven de holte in de nestboom 2010-2012 is in het vroege voorjaar van 2013 een groot gat bijgehakt door een zwarte specht. Het is niet duidelijk of deze holte na de verbouwing nog geschikt is als boommarternestplaats. De nestboom van 2013 diende in 2010 als verhuisboom.

De boommarter heeft aan de rand van het toegangsgat geknaagd om de ingang wat te verruimen: het gat groeit langzaam dicht en zij past er slechts met moeite doorheen! Haar gedrag ten aanzien van waarnemers is de afgelopen drie jaar hetzelfde gebleven: na enige onrust op de eerste avond worden vaste waarnemers daarna zonder probleem getolereerd: zij geeft ze niet of nauwelijks aandacht. Observeren is daarom een simpele aangelegenheid: zie Foto 3. Deze marter is inmiddels vier jaar vrij intensief gevolgd.

In 2013 week één aspect van haar gedrag af van het uit voorgaande jaren bekende patroon: het vrouwtje ging meermalen midden op de dag, en voor langere tijd, op jacht terwijl de jongen nog maar een paar weken oud waren. Ook werd een aantal keren gezien dat zij laat in de middag (tussen 16.30-18.00 uur) bij het nest terugkeerde zonder dat Bram haar had zien vertrekken. Dit betekent dat de marter voor 13.30 uur moet zijn vertrokken, en zij drie tot vier-en-half uur weg bleef. In dit stadium van de ontwikkeling van de jongen is zo'n langdurige afwezigheid van het moertje (naar onze ervaring) ongebruikelijk. Mogelijk is deze gedragsverandering een teken van voedselschaarste: 2013 was een slecht muizenjaar! Voor de volledigheid: wanneer de jongen aanmerkelijk ouder zijn (ongeveer 7 à 8 weken oud) zijn dergelijke langere uitstapjes van het moertje overdag juist heel gewoon.

Het nest is kort na 4 juni verhuisd, en daarna niet teruggevonden.

1g: Boswachterij Austerlitz (2013-07)

Wim Bomhof vond op 27 april sporen (keutelfragmenten, afgebeten veren) onder een eikje bij Austerlitz. Dit eikje is in 2010 al eens als nestboom is gebruikt. Op 29 april hebben Bram, Chris en Wim de boom geïnspecteerd met de boomcamera. In het nest lagen een drietal jongen van 4-5 dagen oud. Vermoedelijke geboortedatum: 22 april. De boommarter en haar jongen hebben in ieder geval tot 22 juni in deze boom gebivakkeerd.

1h: Dartheide/Wildeman (2013-08)

Bram vond op 30 april een verse latrine in een grote beuk met acht spechtengaten op de Dartheide/Wildeman. Deze boom is ooit eerder gebruikt, maar werd toen pas ontdekt kort nadat de marter en haar kroost waren verhuisd. Sindsdien staat de boom zowel bij Bram als bij Wim op de lijst van de extra zorgvuldig te controleren bomen. Wim had twee weken eerder, en Bram een week eerder bij de controle niets bijzonders in/rond de boom opgemerkt.

Die avond is bij de boom gepost door Bram en Chris. Na het vertrek van het moertje (rond 21.15) is na enig wachten de boomholte bekeken met de camera. In het nest lagen een drietal jongen van zeker drie weken oud. Vermoedelijke geboortedatum: 9 april. Omdat er in de weken tussen 9 april en 23 april in/onder de boom geen sporen zijn aangetroffen vermoeden wij dat deze jongen elders zijn geboren: dit is een verhuisboom.

Het nest is een aantal keren geobserveerd door Bram, Chris en Ronald Stiefelhagen, zie Foto 4. De marter heeft de jongen verhuisd in de nacht van 13 op 14 juni. Het nest is niet teruggevonden.

Foto 4. *Het moertje van Dartheide kijkt rond de stam van de nestboom om te zien of de kust veilig is (Foto: Ronald Stiefelhagen).*

1i: Landgoed Maarsbergen (2013-09)

Wim Bomhof vond bij een beuk (een “flatbeuk”, de nestboom van 2012 op LG Maarsbergen) al enige tijd vage sporen. Toch was er geen sprake van een duidelijke latrine, of van grote aantallen keutels onder de boom. Eind mei lagen plotseling duivenveren, die eerst uit één van de vier zwarte spechtengaten in de boom staken, op de grond. Onder de boom lag bovendien een tweetal bosspitsmuizen, waarvan één aangevreten. Het werd daarom tijd de boom eens van binnen te bekijken.

Na overleg met de opzichter hebben Bram, Chris & Wim de inspectie op 22 mei, rond 21.45, uitgevoerd. Er was eerst een tijd gepost. Daarbij werd echter geen marter gezien. Toen de boomcamera op weg naar boven langs de boomstam schraapte hoorden we meteen de alarmschreeuw van een jonge boommarter. Deze reactie van jonge(re) boommarters op verstoring (die optreedt als het moertje weg is) is ons uit andere gevallen bekend³. In de holte lagen twee grotere jongen, met de ogen open: naar schatting zo’n 7 weken oud. Geschatte geboortedatum van dit nest: 3 april. Mogelijk betreft het hier een verhuisboom.

Dit nest is rond 8 juni verhuisd, en is niet teruggevonden.

1j: Noordhout (2013-10)

Noordhout heeft een aantal malen eerder (2008, 2010, 2011) een nestboom opgeleverd. Ondanks intensief zoeken kon Wim Bomhof vroeg in het seizoen geen verse boommartersporen vinden. Daarom hebben Bram, Chris en Wim op 29 april in de late avond een aantal eerder gebruikte holle bomen op Noordhout “blind” bekeken met de boomcamera. Het ging onder andere om een boom die in de winter 2012/2013 als slaapboom werd gebruikt, en om twee voormalige nestbomen. Bij die actie werden geen boommarters (of jongen) aangetroffen.

Toch had Wim’s vasthoudendheid op Noordhout uiteindelijk resultaat. Op 25 mei zag hij kort een boommarter bij een kale, oude beukenstaak. De volgende avond hebben Bram, Chris en Wim met de camera in de boom gekeken. In een nauwe holte lagen twee boommartertjes, dicht op elkaar gepropt. Hun geschatte leeftijd was 7 weken, met de geboortedatum dus rond 6 april. Het moertje was al op jacht.

Deze boom is vrijwel zeker een verhuisboom. Op ongeveer 1,5 km afstand was een nestboom in het inventarisatiegebied van Ben van den Horn. Het viel op dat moment dan ook niet uit te sluiten dat de marters op Noordhout uit dat nest afkomstig waren. Daarom is ook dat nest die avond nog door ons bekeken: daarin bleken echter nog drie martertjes te liggen van ongeveer 6 weken oud.

1k: Landgoed Sterkenburg (2013-11)

Wim Bomhof’s vasthoudendheid bij het zoeken naar boommarternesten had laat in het seizoen nog een resultaat: op 4 juni vond hij samen met Chris een nestboom op het landgoed Sterkenburg, in het Langbroeker gebied. Die avond is –met toestemming van de eigenaar- het nest geïnspecteerd met de boomcamera: in het nest lagen twee jongen van ongeveer 7 weken oud: geschatte geboortedatum is 10 april.

1l: Dierenpark Ouwehand, Rhenen (2013-12)

Hugo Spitzen (boswachter *Utrechts Landschap*) gaf ons de tip dat al enige jaren een marter met jongen huist in het dakbeschoot/dakisolatie van een drietal dierenverblijven in *Ouwehands Dierenpark* in Rhenen. Chris heeft contact opgenomen met het dierenpark. Ook dit jaar was de marter aanwezig. Het dier werd door medewerkers van Ouwehand regelmatig gezien.

Om zeker te stellen dat het om een boommarter ging werd afgesproken dat wij op locatie cameravallen konden plaatsen. Echter, een paar dagen voordat de camera’s zouden worden geïnstalleerd vielen twee jonge marters uit het dak van het giraffenhuis. Medewerkers hebben de dieren (figuurlijk) opgevangen, en gekeken of ze bij de val waren gewond. Toen dat niet zo bleek te zijn, zijn de twee martertjes ter plekke weer losgelaten. Uit bestudering van de bij die gelegenheid gemaakte foto’s blijkt zonneklaar dat het om boommarters gaat en niet (zoals sommige medewerkers van Ouwehand meenden) om steenmarters. Op grond van deze foto’s schatten wij de leeftijd op dat moment (2 juni) op zo’n 8 weken: de geschatte geboortedatum is 6 april.

³ Dit gedrag treedt - naar onze ervaring - maar gedurende een paar weken op, rond de tijd dat de jongen zo’n 5-7 weken oud zijn. Wat oudere jongen drukken zich bij verontrusting meestal bewegingsloos in het nest.

Interessant detail: het moertje steelt 's-nachts het vlees uit het gierenverblijf. Daar zijn de mazen in het gaas zo groot dat zij er door past.

Medewerkers van Ouwehand hebben de boommarter en meerdere jongen daarna nog een aantal malen gezien. Mogelijk gaat het om een nest met vier jongen!

Dit is waarschijnlijk de boommarter die in 2012 een paar maal is gezien door vogelinventarisatoren op de Laarserberg, vlak bij Dierenpark Ouwehand. Dat gaf toen aanleiding tot een vergeefse zoektocht naar de eventuele nestboom, uitgevoerd door een aantal WBN-ers en Frans Snik van het *Utrechts Landschap*.

2. Andere gebieden

Monique Bestman meldde dat er rond 15 juni een zogend vrouwtje boommarter is doodgereden aan de noordflank van Landgoed Beverweert in het Langbroeker gebied. Op Beverweert werd al vier keer (in 2008, 2009, 2010 en 2012) een nest aangetroffen. Die nesten liggen echter aan de zuidflank van het landgoed, hemelsbreed op ongeveer 2 kilometer afstand van de vindplaats. Dit jaar leidde een zoektocht op zuid-Beverweert niets op. Deze melding bereikte ons te laat om nog iets voor de jongen te kunnen betekenen.

Hugo Spitzen (boswachter *Utrechts Landschap*) kreeg eind juni de melding dat enige malen een boommarter is gezien in tuinen aan de noordrand van Leersum, grenzend aan het Lombokbos. Ook Ronald Stiefelhagen zag deze boommarter.

Via Frans Snik (medewerker *Utrechts Landschap*) kwam eind juni een melding dat jonge boommarters (vermoedelijk een tweetal) waren gezien aan de ooststrand van Amerongen/noordrand van de Oostelijke Bovenpolder. De martertjes kropen uit een holle beuk. Deze staat vlak naast een bankje dat uitzicht biedt over de Bovenpolder. Bram heeft daar nog een avond gepost, maar de marters waren blijkbaar al weer vertrokken. Op de opnamen van een cameraval, die gericht is op een dassenburcht in de buurt, is ook al een paar keer een boommarter te zien. De dichtstbijzijnde bekende nestboom staat hemelsbreed op ongeveer 2 km afstand. Waarschijnlijk is dit een nieuw geval van voortplanting. Bij gebrek aan harde gegevens is dit geval niet opgenomen in bovenstaande tabel of betrokken in de onderstaande analyse.

In de omgeving staan (rond een kerkhof, aan de noordzijde begrensd door de drukke provinciale weg N225) een aantal grote beuken. Inventariseren van deze strook bos is in de praktijk lastig vanwege de dichte ondergroei. Bovendien zijn de stammen van de beuken vrijwel geheel begroeid met klimop die ook 's-winters blad draagt. Wij zullen in 2014 toch een poging wagen.

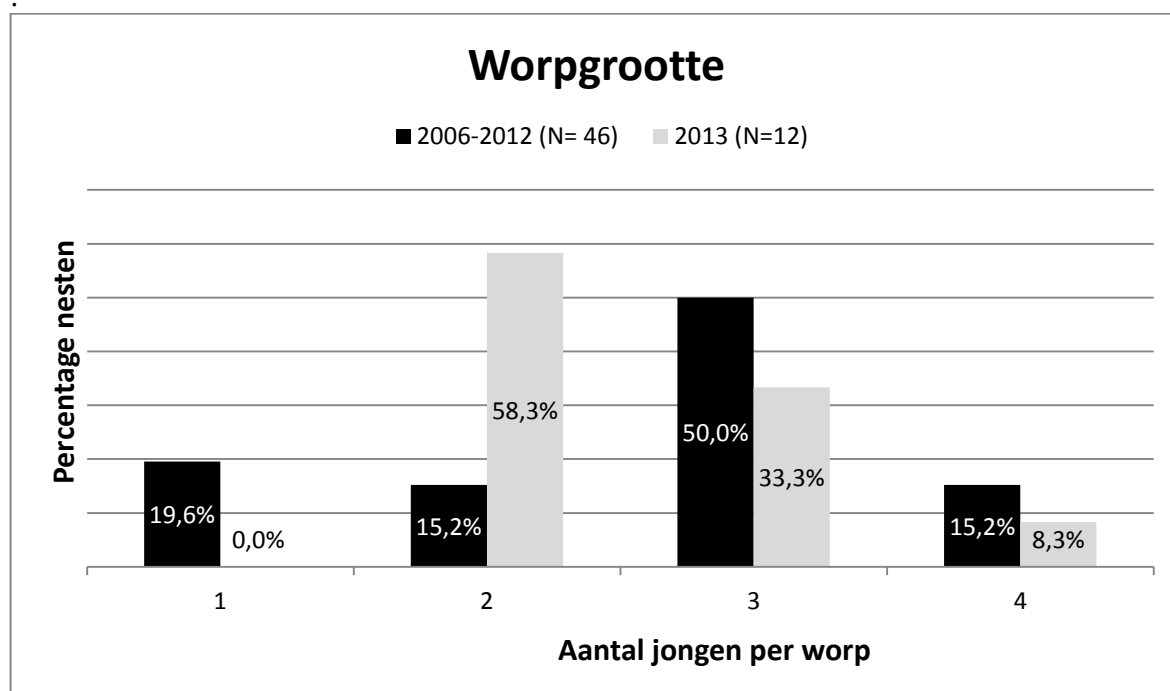
Ook door een andere cameraval bij een dassenburcht, nu tussen Leersum en Amerongen ten noorden van de N225, is in 2013 een boommarter gefotografeerd.

In een eenzame, dode beukenstaak, aan de rand van een kapvlakte op de Amerongse Berg, huist al twee winters achtereen (2011/2012 & 2012/2013) een boommarter. In de directe omgeving is al jaren geen nest aangetroffen.

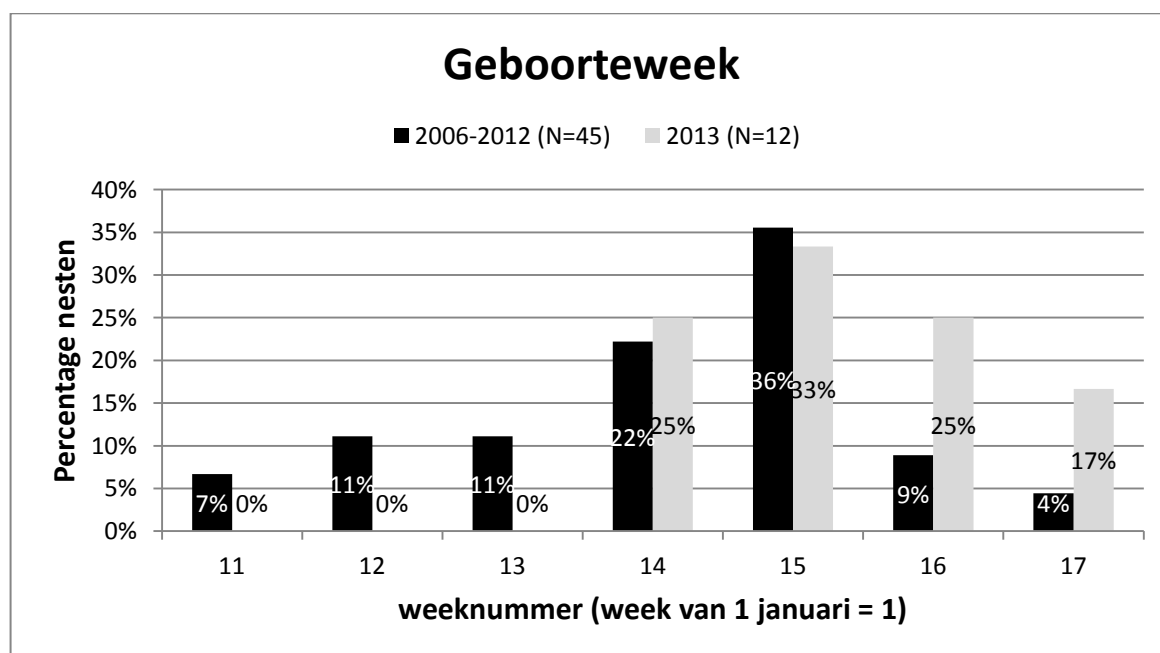
3. Worpgrootte en geboortedatum

De gemiddelde worpgrootte in 2013 (2,5 jongen per worp) wijkt niet significant af van het langjarig gemiddelde ($2,60 \pm 0,12$ jongen per worp) over de periode 2006-2012. Echter, de gemiddelde worpgrootte geeft in 2013 een vertekend beeld: het aantal nesten met maar twee jongen is hoger dan gemiddeld en het aantal nesten met drie jongen (de norm) is lager dan gemiddeld, zie Figuur 1. De geboorte van jonge boommarters in het Utrechtse valt vooral in de weken 14 en 15 (zie Figuur 2). In deze periode wordt iets meer dan de helft (~58%) van de nesten geboren. Dat was ook in 2013 het geval. Opvallenderwijs zijn in 2013 geen geboortes vastgesteld in de weken 11 t/m 13. In voorgaande jaren werd rond 30% van de nesten in die periode geboren. Daarentegen is in 2013 een relatief groot aantal nesten (42%, tegen 13% in voorgaande jaren) geboren in de weken 16 en 17.

Met de nodige voorzichtigheid trekken wij voor de ZO Utrechtse Heuvelrug in 2013 de volgende conclusies: [1] de worpgrootte van de aangetroffen boommarternesten wijkt af van de gemiddelde verdeling in voorgaande jaren, met relatief meer nesten van twee jongen en minder met drie jongen; [2] er waren geen vroege nesten (d.w.z. met een geboortedatum in de periode half maart-begin april); [3] daarentegen werd een groter aantal late nesten (d.w.z. met een geboortedatum in de periode midden-eind april) aangetroffen. Nesten met maar een enkel jong ontbreken in 2013. Mogelijk komt dit omdat er in 2013 waarschijnlijk geen nieuw, jong vrouwtje met een eerste nest is gevonden.

Figuur 1. Verdeling van de aangetroffen nesten over de worpgrootte in de periode 2006 t/m 2012 en in 2013.

Figuur 2. Geschatte geboorteweek van boommarternesten in de periode 2006 t/m 2012 en in 2013.

Boommarters in de Centraal Utrechtse Heuvelrug in 2013

Ben van den Horn

met medewerking van Wilco Busstra, Henk E Groenewoud en Elise Schokker

Samenvatting

In 2013 hebben Wilco Bustra, Ben van den Horn en Elise Schokker twee nestbomen aangetroffen op Landgoed Den Treek-Henschoten. Beide nestbomen werden op een presenteerblaadje aangeleverd door derden. Dat was verheugend, na het dieptepunt van 2012 waarin geen enkele nestboom werd aangetroffen. Wel werd minimaal één nest gemist.

1. Landgoed Den Treek-Henschoten

In de eerste weken van maart werden diverse latrines aangetroffen op de Hoogt, onder andere onder de bekende boom Treek-Zuid, waar vele jaren voortplanting heeft plaatsgevonden. Op 25 maart is een cameraval aangebracht in een boom tegenover een latrine op een tak van de bekende boom Treek-Zuid (een boom met een relatief lage ingang). Deze camera heeft veertien dagen gehangen. Resultaat: in de eerste nacht van 25 maart twee filmpjes van een marter één om 23.00u en één om 3.30 uur. Daarna niets meer, zodat we mogen aannemen dat de boom op 25 maart verlaten is.

Foto 1. Boommartermoertje met pimpelmezen in de flatbeuk (foto Wilco Busstra).

1.1 Treek Zuid (Nestboom 1)

Pas op 22 mei 2013 is de eerste nestboom aangetroffen door Henk E. Groenewoud. De boom is een opvallende beuk, met zeven gaten boven elkaar op 500 meter afstand van de boom Treek-Zuid. Henk ontdekte een latrine op een tak en materiaal dat uit het onderste hol stak. Deze boom was door Ben van den Horn in april regelmatig gecontroleerd, maar blijkbaar niet grondig genoeg: het is aannemelijk dat de marter die op 25 maart bij bovengenoemde boom werd waargenomen deze boom in gebruik genomen heeft. Deze flatbeuk is in voorgaande jaren regelmatig door boommarters gebruikt, maar (voor zover wij weten) nooit als nestboom

Op 29 mei is door Ben van den Horn en Wilco Busstra een hengcaminspectie uitgevoerd. Daarbij werden twee jongen vastgesteld.

Op 11 juni heeft Wilco Busstra deze marter om 08.15u op jacht zien gaan, om op 12.00u terug te keren met een aantal jonge pimpelmezen als buit (zie Figuur 1). Nadat de buit was gebracht kwam de marter naar buiten hangen uit een van de gaten: zij hijgde van de inspanning. Deze boommarter is in de daarop volgende weken regelmatig gefotografeerd en gefilmd.

In andere bekende territoria zoals Treek-Noord zijn wel latrines waargenomen, maar is geen gebruik van bomen als nestboom vastgesteld.

1.2 Treek Zuid (Nestboom 2)

Op anderhalve kilometer van Nestboom 1 ontdekte Wim Bomhof op 24 mei 2013 verse uitwerpselen onder een beuk, vlakbij Noordhout. Deze boom is in eerdere jaren ook al in gebruik geweest. In de eerste weken van juni is veel activiteit bij deze boom waargenomen. Er konden twee jongen worden vastgesteld (zie Foto 2). Door een laag gat waren de jongen vrijwel permanent zichtbaar. In juni werd door Wilco Busstra ook een dode mol aangetroffen onder deze boom.

Foto 2. Boommarterjong (rechts met moertje) in de “nestboom van Wim Bomhof” (foto’s Ben van den Horn).

2. Boswachterij Austerlitz

In Boswachterij Austerlitz zijn twee bomen met latrines aangetroffen die bij camera-inspectie leeg bleken te zijn. Er zijn ook in 2013 geen nestbomen aangetroffen.

3. Overige waarnemingen

Op 20 februari heb ik een boommarter in de late schemering tijdens mijn hardloopronkje zien oversteken in de buurt van begraafplaats de Rusthof. Het dier liep zich vast tegen een hek bij begraafplaats de Rusthof, kwam er toch doorheen en verdween in een boom.

Op 7 februari kreeg ik een email van particulieren uit Zeist aan de Oude Woudenbergse Zandweg met de met de volgende boodschap: “Wij hebben al zeker 15 jaar boommarters onder ons dak. Helaas krijgen we ze niet uit huis. Wat raadt U ons aan want het stinkt erg en ze maken veel lawaai ?” Ik ben in contact getreden en hoorde dat er 15 jaar geleden door de bewoners werd waargenomen hoe een boommarterwijfje met 5 kleintjes langs de blauweregen plant en regenpijp naar beneden kwamen. Na die tijd is er vrijwel onophoudelijk herrie en stankoverlast geweest, maar er zijn nooit meer zichtwaarnemingen hebben gedaan. De eigenaar heeft een cameraval geplaatst zonder resultaat. Ik heb zelf nog een tweede camera bijgeplaatst maar wekenlang was het rustig. Het is niet uit te sluiten dat “de herrieschoppers” steenmarters zijn. In januari 2014 is het dak van het huis vervangen en marterproof gemaakt.

4. Tot slot

Henk E. Groenewoud (Vroege Vogels TV) heeft op basis van opnamen bij beide nestbomen een minidocumentaire genaakt die op You Tube te vinden is via de zoekterm “A pine marten story” of “Een boommarter verhaal”.

Boommarters op de Veluwezoom 2013

Vilmar Dijkstra

1. Inleiding

In de deelgebieden Imbosch en Onzalige Bosch/Hagenau werd als vanouds gepoogd in de winter de dagrustplaatsen en in het voorjaar de nesten van boommarters op te sporen. De lange winter van 2012/2013 was in zoverre bijzonder dat er extreem veel latrines en uitwerpselen werden aangetroffen. In het volgend voorjaar werden slechts 3 nesten gevonden. In de zomer werd een mogelijk vierde voortplantingsgeval door derden gemeld. Diegenen die meer willen weten over de gehanteerde methoden, verwijs ik naar eerdere artikelen die in MARTERPASSEN en *Lutra* verschenen zijn.

2. Winter 2012/2013

2.1 Aantal holle bomen

Deze winter werden de meeste boomvakken op de Imbosch systematisch doorlopen om meer holle bomen te achterhalen. In mindere mate werd dit ook gedaan in het Onzalige Bosch/Hagenau. Voorgaande jaren werden nagenoeg uitsluitend beuken- en eikenvakken nagelopen op nieuwe holle bomen. De extra inspanning leverde een aanzienlijke uitbreiding van het aantal bekende holle bomen (zie figuur 1a en b). Er werden met name meer holle dode berken gevonden. Dat leverde op de Imboschberg twee kleine latrines op die anders waren gemist. In dit gebied leeft een boommarter die in de winter vooral gebruik maakt van holle berken. Ook op dit moment (januari 2014) worden er al weer zes dode berken als dagrustplaats (DRP) gebruikt.

Het is de bedoeling om in de winter 2013/2014 de laatste nog niet gecontroleerde boomvakken op de Imbosch en het Onzalige Bosch/Hagenau zoveel mogelijk door te werken.

Het bestand aan holle bomen omvatte in 2013 ruim 1.100 bomen, verdeeld over vijf soorten (figuur 2). In beide deelgebieden gaat het met name om beuk, op de Imbosch gevolgd door ruwe berk. Op het Onzalige Bosch/Hagenau zijn na beuk de meeste holten te vinden in inlandse eik en grove den, snel daarop gevolgd door Amerikaanse eik. Die laatste soort ontbreekt op de Imbosch.

2.2 Latrines

In de winter 2012/2013 werden in het geïnventariseerde gebied opvallend veel latrines aangetroffen. Dat zal in ieder geval te maken hebben met de lange winter. Op de Imbosch werd alleen in de winter van 2001/2002 hetzelfde grote aantal latrines aangetroffen (30). In de winter van 2012/2013 werd in 30 latrines een record-aantal van ruim 440 uitwerpselen geteld. Het vorige record, dat stamt uit 2001/2002 met 225 uitwerpselen, is daarmee weggevaagd.

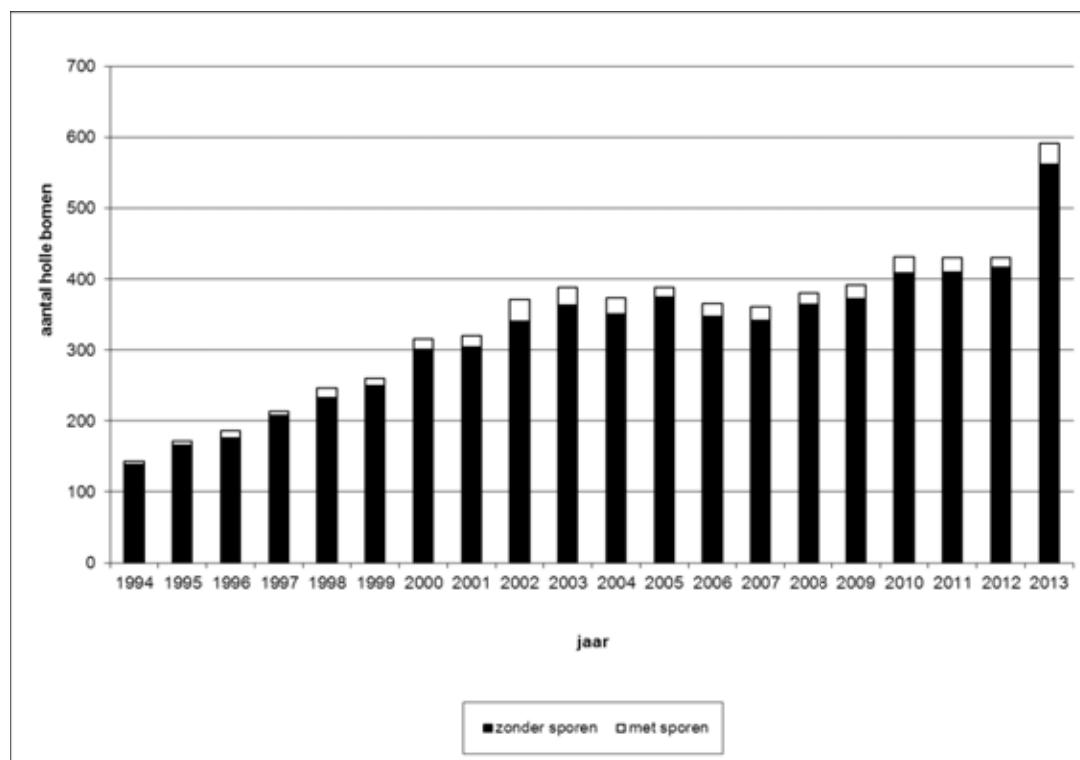
Op het Onzalige Bosch/Hagenau werden nog nooit zoveel latrines aangetroffen (24). Dit valt niet te verklaren door het grotere aantal holle bomen dat werd gecontroleerd. In die 24 latrines werd een recordaantal van ruim 200 uitwerpselen geteld. Ook hier werd het vorige record behaald in de winter van 2001/2002, met ruim 85 uitwerpselen. Over de winters 2004/2005 tot en met 2006/2007 zijn uit een deel van dit deelgebied echter geen goede gegevens voorhanden.

Op de Veluwezoom zijn camera's in een aantal holle bomen gemonteerd om het onderzoek naar de voortplanting van boommarters te vergemakkelijken en minder verstorend te maken. In de winter 2012/2013 waren in 19 bomen camera's aanwezig. In vier van deze bomen werd een latrine gevonden.

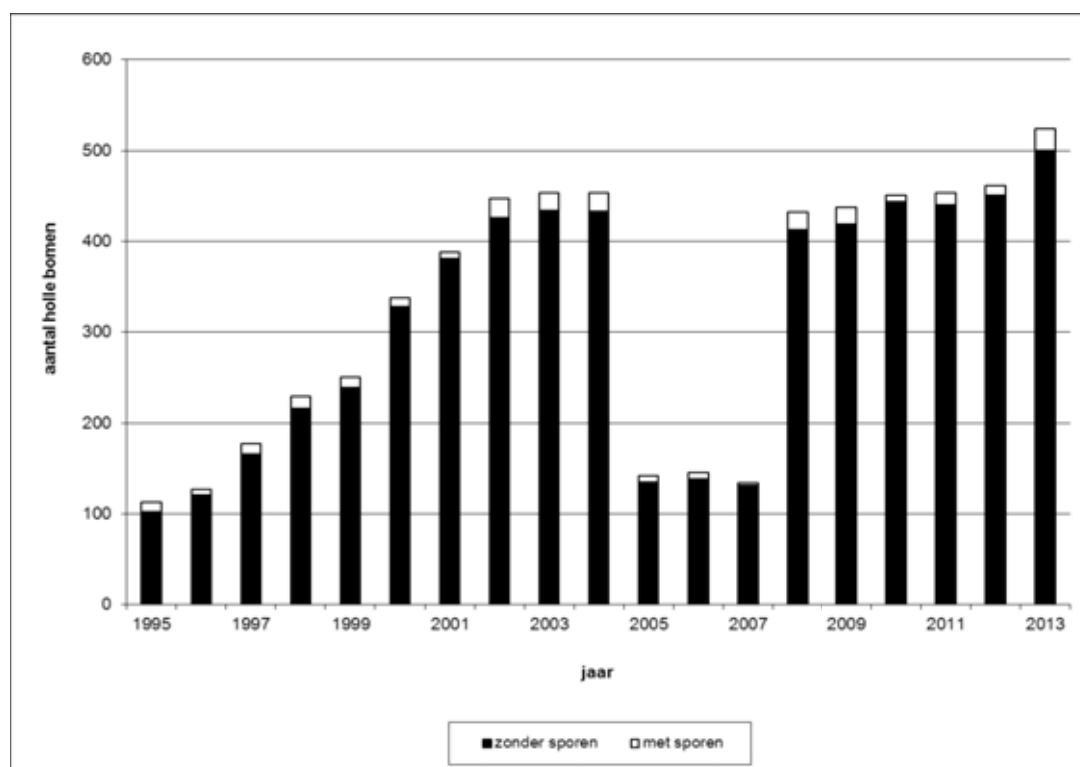
2.3 Prooiresten

Bij de bomen met bewoningssporen werden in de winter maar weinig, maar wel een aantal opvallende prooi- en aangetroffen. Naast een grote bonte specht op de Imbosch, werd op het Onzalige Bosch/Hagenau resten van havik en bosuil aangetroffen. De resten van de bosuil werden in en onder een holle beuk gevonden met

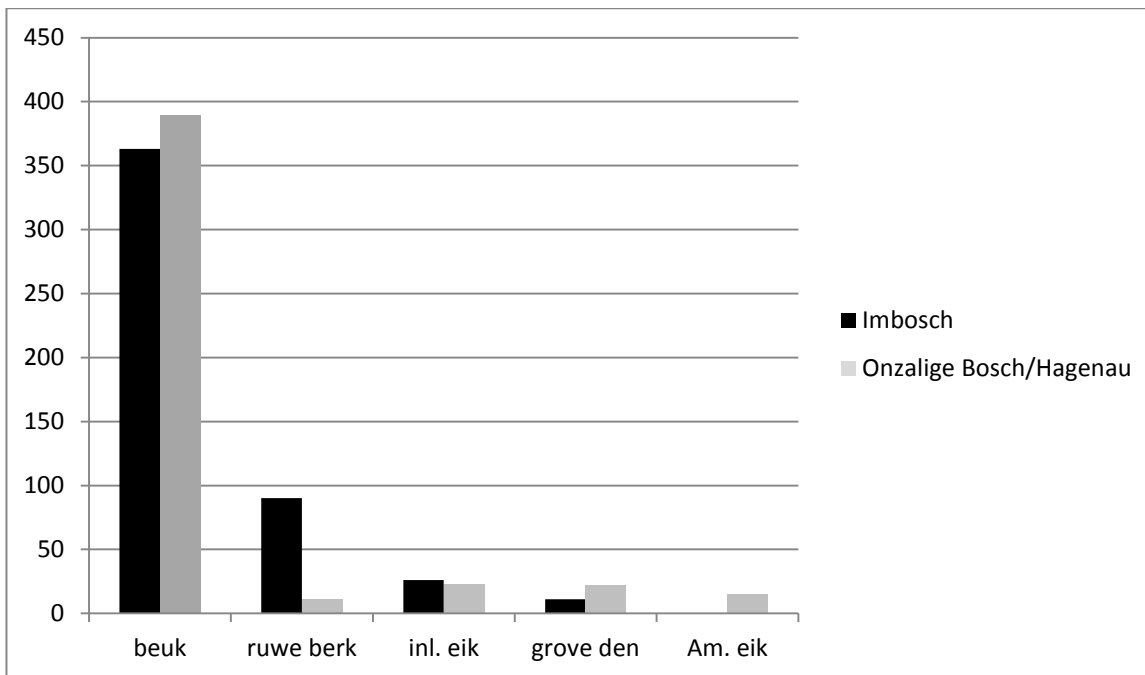
een rottingsgat. In dit deel leeft een boomarter die afgelopen jaren alleen maar is gevonden in bomen met rottingsgaten.

Figuur 1a. Het aantal ogenschijnlijk voor boommarters geschikte holle bomen, met en zonder sporen van boommarters op de Imbosch in de periode 1994-2013.

Figuur 1b. Het aantal ogenschijnlijk voor boommarters geschikte holle bomen, met en zonder sporen van boommarters in het Onzalige Bosch/Hagenau in de periode 1994-2013. In de periode 2005-2007 is het Onzalige Bosch/Hagenau maar voor een deel goed doorzocht.

Figuur 2. Verdeling van ogenschijnlijk voor boommarters geschikte holle bomen over de verschillende boomsoorten in 2013, op de Imbosch en het Onzalige Bosch/Hagenau.

Op Hagenau werden in drie latrines overduidelijk resten van vetbollen gevonden (met zelfs een stuk van het netje). Waarschijnlijk zijn die betrokken uit de tuin van een aangrenzende woning op de Geitenberg, of zijn er uitstapjes gemaakt naar het nabijgelegen Dieren.

3. Voorjaar en zomer van 2013

3.1 Imbosch: Beerenberg

Eind april werd 's nachts met een camera in een holle beuk langs de Eerbeekseweg een nest met 3 jonge boommarters aangetroffen. Deze beuk was in de voorafgaande winter vanaf eind november/begin december nagenoeg onafgebroken door boomarter(s) als DRP in gebruik. Er werden voor de geboorte van de jongen bijna 100 uitwerpselen verzameld. Deze beuk wordt vanaf 1994 gevolgd en alleen in 2002 werd er bewijs voor gebruik (DRP) door boommarters aangetroffen.

De holte bestaat uit een uitgebroken tak die verder is ingerot, waardoor een ingang van ongeveer 1,3 m lang en gemiddeld 20 cm breed is ontstaan. De holte loopt vervolgens verder naar boven en naar beneden door. De ingang van de holte is sinds het volgen van deze boom in 1994 ogenschijnlijk weinig veranderd, maar toch besloot Natuurmonumenten dat de boom, vanwege de ligging naast een druk fietspad, die winter gekapt moest worden. Op zich begrijpelijk, maar na overleg werd besloten de boom, vanwege de aanwezige boomarter voorlopig te sparen. Een goede beslissing, gezien de keuze van het vrouwtje om juist hier haar jongen te werpen.

De jongen liggen ongeveer 1 meter onder de ingang en zijn alleen goed te bekijken door een camera via de hengel in de holte te laten zakken. Het vrouwtje laat dat niet toe als ze aanwezig is. Ze valt dan de camera aan. Als het vrouwtje aanwezig was, dan werd de camera niet in de holte gebracht, maar werd op een later tijdstip, als het vrouwtje op jacht was, alsnog getracht de wekelijkse controle uit te voeren om het aantal jongen en de ontwikkeling van de jongen te volgen. Opvallend bij dit nest is het verdwijnen van een jong in de tweede helft van mei. Verder viel het op dat kort voordat de dieren verhuisden (derde week juni) er onder de boom 5 jonge bosspitsmuizen lagen. Gezien de verschillende leeftijdsstadia waren deze afkomstig van verschillende nesten. Andere prooiresten werden niet onder de boom aangetroffen.

3.2 Imbosch: Kouwerik

Wederom eind april werd in een beuk, waarin een camera is bevestigd, een nest van een boomarter aangetroffen met 2 jongen. Deze boom wordt sinds 1994 gevolgd en vanaf 2002 regelmatig in de winter als DRP

gebruikt. Ook deze winter werd de boom vanaf half januari als DRP gebruikt, getuige de bijna 70 uitwerpselen in en onder de boom. Daarvoor gebruikte dit dier waarschijnlijk een nabijstaande beuk, waar vanaf begin december bijna 50 uitwerpselen werden aangetroffen. De nestboom werd ook in 2006 als kraamkamer gebruikt.

Ook bij dit nest verdween er een jong. Begin mei lag er een dood jong in de holte en leek het andere jong verhuisd te zijn. Maar na enkele minuten kwam er beweging in de bodem en kroop er een jong vanonder de molmlaag tevoorschijn. In de weken erna is niets meer van het dode jong gezien. In de derde week van juni verhuisde het nest. Onder de boom zijn geen prooiresten aangetroffen.

3.3 Imbosch: Velperweg

Dat er een derde nest op de Imbosch aanwezig kan zijn geweest, blijkt uit de waarneming van een bewoner van de Imbosch in de zomer. Deze bewoner ontmoette in het noordelijke deel van de Imbosch een groepje van drie boommarters, waarbij hij het idee had dat het ging om een vrouwtje met twee jongen. Het is echter niet uit te sluiten dat het gaat om het vrouwtje van de nabijgelegen Kouwerik met haar jong in de aanwezigheid van een mannetje (de waarneming valt in de voortplantingsperiode).

3.4 Onzalige Bosch/Hagenau: Weversberg

Begin mei werd een nest met 3 jonge boommarters van nog geen week oud aangetroffen in een beuk. Deze boom wordt sinds 1997 gevolgd en er werd in eerdere jaren geen bewijs gevonden voor gebruik door boommarters. Kort voor de geboorte van de jongen werd de boom als DRP gebruikt, gezien de uitwerpselen in en onder de boom, voordat de jongen werden geboren.

Helaas bleek de holte de week na de vondst van het nest al weer leeg te zijn. Een zoektocht in de omgeving leverde wel twee beuken met enkele verse uitwerpselen op, maar deze beuken bleken leeg te zijn. Om te controleren of er in de nestboom dode jongen waren achtergebleven, werd de holte met behulp van een ladder geïnspecteerd. Dat leverde een dik pakket aan molm, takjes en veren van holenduif en grote bonte specht, maar geen dode jongen. De hoeveelheid aan veren doet vermoeden dat deze boom vaker door boommarters in gebruik is geweest, zonder dat dit is opgemerkt.

4. Kannibalisme?

Wijsman (2012) heeft aangegeven dat het niet waarschijnlijk lijkt dat boommarters hun dode jongen opeten. Dijkstra (2013, zie rectificatie in deze MP) ondersteunt die uitspraak voor jongen van minimaal een week oud, maar geeft aan dat we te weinig gegevens hebben om dit ook te concluderen voor jongen tot 1 week oud. Misschien moeten we het beeld wel verder nuanceren. Dit voorjaar valt het op dat op de Veluwezoom een aantal jongen in de eerste weken na de geboorte is overleden of verdwenen. Sinds 2004 (het jaar waarin begonnen is met het gebruik van camera's), zijn er op de Veluwezoom 7 nestgevallen bekend waarbij er 1 of 2 jongen stierven, waarna het vrouwtje de overgebleven jongen verhuisde, met achterlating van het dode jong (of dode jongen). Daarnaast is er ook nog een geval van een nest met 1 jong, waarbij dat jong is overleden en achtergelaten. Maar er zijn tevens 2 nestgevallen bekend waarbij gaandeweg de weken een jong verdween en het nest niet verhuisde. Daar komen dit jaar dus 2 nestgevallen bij.

Afgelopen jaar waren er zeer weinig muizen in het bos en was de winter erg lang, waardoor de voedselnood voor het vrouwtje en de overgebleven jongen mogelijk dusdanig groot is geweest, dat eventueel overleden jongen vermoedelijk zijn opgegeten. In dat geval is het voor het vrouwtje niet noodzakelijk de overgebleven jongen te verhuizen.

5. Predatie van kleine jongen?

Nog niet eerder werd tijdens dit onderzoek geconstateerd dat een vrouwtje haar jongen van amper een week oud verhuisde. Een zoektocht in de directe omgeving leverde dan wel holle bomen op met verse uitwerpselen, maar deze bomen bleken toch leeg. Helaas is het niet gelukt alle holle bomen in dat bosdeel te controleren, waardoor het niet uit te sluiten is dat het nest werd verhuisd. Wel blijft merkwaardig dat in de nabijheid een tweetal holle bomen met verse uitwerpselen werd gevonden, maar zonder jongen.

Het is niet uit te sluiten dat de drie jongen mogelijk gepredeerd zijn door bijvoorbeeld een bosuil (ook zij hebben een moeilijke winter achter de rug). Jongen van die leeftijd zijn voor een bosuil een eenvoudige prooi als het vrouwtje niet aanwezig is. Er zijn mij echter geen gevallen bekend waarbij de jongen van boommarters gepredeerd werden door bosuil (of andere boommarters).

6. Wegkruipen van de jongen

Ook dit jaar kwam het voor dat er aanvankelijk gedacht werd dat een holte leeg was, maar dat er na enkele minuten toch een jonge boomarter tevoorschijn komt. Dit fenomeen is de afgelopen jaren op de Veluwezoom al vaker geconstateerd, maar in die gevallen bestond de bodembedekking uit een eekhoornnest of uit een laag veren. In dit geval bestond de bodembedekking uit enkele veren en vrij grove molm. Het blijft dus opletten of een holte die leeg lijkt werkelijk leeg is. Door aan de boom te krabben kan men de jongen verleiden om tevoorschijn te komen. Waarschijnlijk zijn de jongen dan in de veronderstelling dat het vrouwtje in aantocht is.

7. Uitbreiding onderzoeksmiddelen

Verschijselen als kannibalisme en predatie zijn niet aan te tonen met de huidige in gebruik zijnde methoden. Het plan is om dit voorjaar op de Veluwezoom te starten met een opstelling met zonnepanelen, accu en harddiscrecorder, waarmee de gehele nestperiode in beeld gebracht wordt. Dat levert een scala aan informatie over de ontwikkeling van jongen, het gedrag van het vrouwtje en de jongen en het prooiaanbod door het vrouwtje. De aanvragen voor de financiering zijn de deur uit en begin 2014 wordt bekend of die aanvragen toegewezen gaan worden.

Dankwoord

Ik wil via deze weg Chris Achterberg hartelijk danken voor de ondersteuning bij de wekelijkse nestcontroles en het onderhoud van de camera's die in boomholten zijn gemonteerd. Verder wil ik Bram Achterberg bedanken voor zijn hulp bij het gesleep met de zware lange ladder om bij de hoge holten te komen. Ten slotte wil ik *Natuurmonumenten* bedanken voor de toestemming om het onderzoek op de Veluwezoom uit te kunnen voeren.

Literatuur

- Dijkstra, V., 2013. Over muizen en boommarters, relaties tussen muizenstand en reproductiesucces bij de boomarter. In: E. van Maanen, A.H. Pot & B.A. van den Horn. *MARTERPASSEN XIX*: 59-66
- Wijsman, H.J.W., 2012. The effects of small rodent density fluctuations on the Pine marten (*Martes martes*). *Lutra* 55 (1): 29-40.

Rectificatie artikel van Vilmar Dijkstra over de relaties tussen muizen en boommarters

In het genoemde artikel (*MARTERPASSEN XIX*, pp. 59-66, 2013) zijn door een fout van de redactie enkele storende fouten geslopen. Onderstaand wordt voor de belangrijkste fouten de juiste weergave gegeven.

Paragraaf 11, laatste alinea:

Voorts stelt Wijsman (2012) dat dode jongen niet door de moeder worden opgegeten, wat door de bevindingen uit het onderhavige onderzoek wordt ondersteund. Dit moet zijn:

Wijsman (2012) stelt dat dode jongen niet door het vrouwtje worden opgegeten. De bevindingen van het onderhavige onderzoek maakt het aannemelijk dat ze inderdaad geen jongen van minimaal een week oud eten. Er zijn echter geen goede gegevens voorhanden om te concluderen dat dode jongen van enkele dagen oud evenmin worden gegeten.

Paragraaf 12, de eerste zin in de beantwoording van de eerste onderzoeksvraag:

Het lijkt er op dat in de aanleg van een goed muizenjaar het geboortetijdstip vroeger komt te liggen; in de orde van gemiddeld een week. Dit moet zijn:

Het lijkt er op dat in de aanleg van een goed muizenjaar het geboortetijdstip vroeger komt te liggen; in de orde van twee en een halve week.

Verspreiding van de boomarter in Nederland 1989-2012

Henri Wijsman, Sim Broekhuizen en Gerard Müskens

In de in voorbereiding zijnde *Atlas van de Zoogdieren van Nederland* is natuurlijk ook de boomarter opgenomen, met een kaart waarop de atlasblokken met waarnemingen uit de periode 1970-1988 worden vergeleken met die uit de periode 1989-2012 (Broekhuizen, Müskens & Wijsman, in prep.). Het blijkt dat het aantal atlasblokken met waarnemingen is toegenomen van 61 (waarvan 36 op de Veluwe) naar 396. Nog veel spectaculairder is de toename van het aantal atlasblokken met waargenomen voortplanting. In de voorgaande atlasperiode (1970-1988) waren er slechts incidentele waarnemingen van nestbomen, maar vooral door de inspanningen van de WBN zijn nadien de gebieden met voortplanting aan het licht gebracht. Tot 2000 werden nesten vrijwel alleen gevonden op de Utrechtse Heuvelrug en de Veluwe en in de boswachterijen op de grens van Drenthe en Friesland. Pas nadien bleek dat er ook regelmatige voortplanting is in de Gelderse Vallei, de veenmoerassen van Noordwest-Overijssel, Gaasterland, de boswachterijen op de Hondsrug, de bossen langs de Overijsselse Vecht, Twente, de Achterhoek en in de Noordhollandse duinen. Een vereenvoudigde weergave van deze kaart (zie Figuur 1) met alleen de gegevens over de periode 1989-2012, waarin niet alleen de atlasblokken met waarnemingen, maar ook de atlasblokken met voortplanting zijn aangegeven, wordt hier besproken.

1. Beperking van de methode

Bij bijgaande kaart past een waarschuwing. Een atlasblok van 5 x 5 km met waarneming geeft soms weer dat er boomarters al jarenlang gesignaleerd zijn; maar in andere gevallen gaat het om een zwerver die er door toeval een keer is gezien. Of een gevonden marter een zwerver was, is echter meestal niet uit te maken. Alleen bij de dieren die op de oostpunt van Ameland en precies aan de rand van de Waddenzee werden gevonden hoeft daar niet over te worden getwijfeld¹. Ook de boomarter die in 2010 in atlasblok 32-37 aan de westrand van de Veluwe werd gevonden zal wel een zwerver zijn geweest: het betreft hier 2500 ha open agrarisch land zonder bomen².

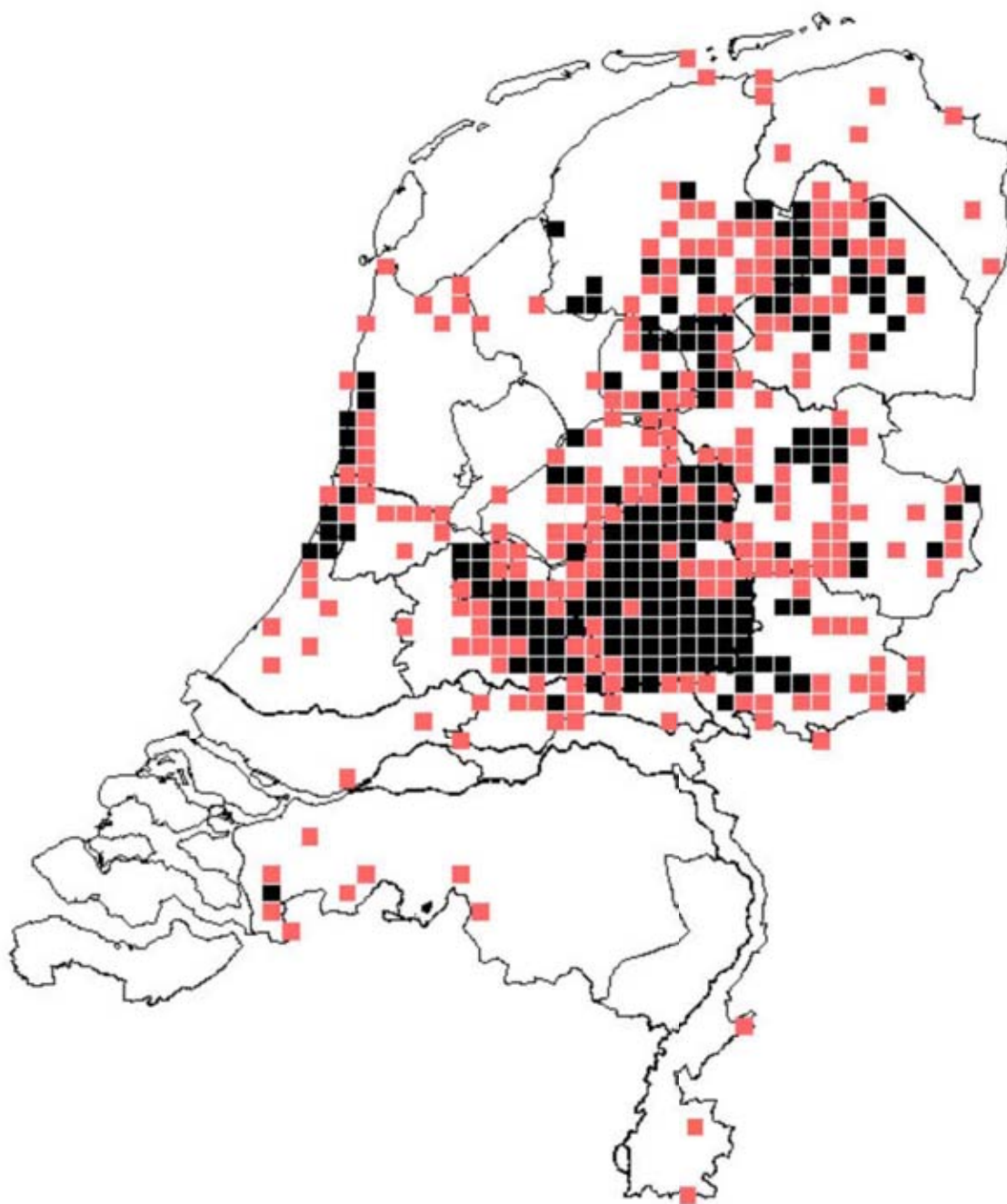
In het westen van Friesland (blok 10-34) zou men al snel de neiging hebben een waargenomen boomarter als zwerver te bestempelen. Toch blijken daar al sinds 2005 regelmatig “marters” te zijn gesignaleerd³ en in 2010 bleken er zelfs jongen te zitten (zie foto 1). Het illustreert dat voorzichtigheid bij de interpretatie van waarnemingen steeds geboden is.

Foto 1. Jonge boomarter in blok 10-34 (foto: Sikko van der Ploeg).

2. Groningen

De meeste waarnemingen in Groningen betreffen waarschijnlijk zwervers, maar rondom Sellingen zijn sinds 2009 ieder jaar boomarters aangetroffen, wat op permanente bewoning wijst⁴. In 2013 werden hier inderdaad jongen geobserveerd. De vraag blijft of er, voordat het onderzoek hier werd gestart, al niet lang dieren zaten en zich ook al voortplantten. In dit geval is dat best waarschijnlijk.

Verspreidingskaart Boommarter 1989-2012

- Gevallen van voortplanting
- Waarneming

Figuur 1 *Verspreidingskaart boommarter met waarnemingen en gevallen van voortplanting.*

3. Friesland

In het Lauwersmeergebied, dicht bij de Waddenzee, zijn foto's gemaakt van een boommarter die een nestkast leeghaalde, maar dit dier leek daar veeleer gevestigd te zijn.

In Gaasterland zijn sinds 2008 ieder jaar nestjes boommarters aangetroffen in nestkasten voor bosuilen⁵. Ten oosten van St Nyk werd op de A6 een jonge boommarter aangereden die waarschijnlijk uit de Vegelinbossen afkomstig was. Deze bossen lijken zo, samen met de bossen ten oosten van Heerenveen, "stepping stones" te vormen tussen Gaasterland⁶ en oostelijk Friesland. Daar betreft het vaak eenmalige waarnemingen van één of een stel jongen op een vogelnest. Het gaat hier dan meer om uitstraling van de bossen bij Appelscha en Smilde, waar vooral door Hans Kleef sinds 1994 opvallend veel nesten zijn gevonden. Zoveel, dat het aannemelijk is dat hij er in een groot gebied geen enkel over het hoofd heeft gezien.

4. Drenthe.

Behalve in de boswachterijen aan de grens met Friesland is ook langs de Hondsrug⁷ en meer centraal in Drenthe⁸ de aanwezigheid van boommarters vastgesteld. Boombewonende steenmarters hebben het onderzoek hier wel eens bemoeilijkt. Het gebruik van een kleine camera aan een lange hengel ("hengcam") is een belangrijk hulpmiddel bij het vaststellen van de bewoning van holle bomen door boommarters. Het is aannemelijk dat op de Hondsrug en centraal Drenthe her en der wel voortplanting voorkomt, maar de dichtheid aan boommarters hier lijkt toch geringer is dan het Drents-Friese Wold.

5. Overijssel

5.1 Dal van de Overijsselse Vecht en Salland

Sinds 2008 blijken boommarters aanwezig in het dal van de Overijsselse Vecht tussen Dalfsen en Ommen⁹. Later werd daar nog een stuk tot Hardenberg aan toegevoegd¹⁰. Waarschijnlijk is er samenhang met de dieren die in Salland zijn waargenomen en verder naar het zuiden via de Archemerberg tot de Holterberg toe¹¹ en met de dieren die in de landgoederen ten noordoosten van Deventer zijn waargenomen¹².

5.2 Twente

In Twente nam het aantal bewoonde atlasblokken toe¹³, maar aan te nemen valt dat het totale aantal boommarters hier toch niet groot zal zijn, gelet op de betrekkelijk kleine oppervlakte aan bos.

5.3 Kop van Overijssel

In het laagveengebied van de Kop van Overijssel waren al eerder boommarters ontdekt. Een probleem was dat hier ook steenmarters werden waargenomen. Ronald Messemaker ging de waarnemingen precies onderzoeken en de boommarters bleken meer aan het natte land gebonden en de steenmarters meer aan de dorpen. Rond 2005 en 2006 werd voortplanting van boommarters geconstateerd. Bij een intensief onderzoek met cameravallen bleek dat de boommarter er tot de bestendige bewoner van De Wieden en de Weerribben kan worden gerekend.

6. Gelderland

6.1 Achterhoek

Een door Peter van der Leer geïnitieerde werkgroep heeft in de Achterhoek en Montferland in meerdere atlasblokken de aanwezigheid van boommarters vastgesteld. Jonge boommarters zijn gezien in de bossen van Slangenburch en in de Kruisbergse Bossen, alsmede nabij Vorden in en om het Waliën¹⁴. Hoewel in Montferland meer dan eens boommarters zijn waargenomen, is het nog niet gelukt er voortplanting daadwerkelijk vast te stellen.

6.2 IJsselvallei

Op verschillende landgoederen ten oosten en noorden van Eerbeek, aan de oostrand van het Veluwemassief, bleek voortplanting voor te komen.

6.3 Veluwe

Van oudsher is de Veluwe altijd als het bolwerk van de boommarter beschouwd. In sommige terreinen zijn al jarenlang nesten van boommarters in kaart gebracht, zoals de Veluwezoom, De Hoge Veluwe, Planken Wambuis, het Ugchelse Bos, de Leuvenumse Bossen en De Dellen¹⁵. Gelet op het flinke aantal waargenomen voortplantingsgevallen in deze terreinen moet het wel haast zo zijn dat in talrijke kleinere percelen die tussen en rondom deze terreinen liggen ook boommarters aanwezig zullen zijn en is er een gebiedsdekkende verspreiding.

Opmerkelijk zijn de vondsten van jongen in weekendhuisjes, ook op plaatsen waar holle bomen in de buurt staan. Bij Wezep (blok 27.14) sneuvelde een zogend moertje bij een terrein met zomerhuisjes; haar vier jongen werden door de mensen daar gevoerd en overleefden het tenminste drie maanden, met een stroom van filmpjes op *YouTube* als getuigenis. De vier bepjes verschilden duidelijk.

7. Gelderse Vallei

In de jaren 2003 en 2004 vond in de Gelderse Vallei een onderzoekje plaats waarbij veel sporen van boommarters werden vastgesteld; nadien is er ook geregeld voortplanting gevonden, bijvoorbeeld in de landgoederen met de naam Bylaer ten westen van Barneveld¹⁶. Het is nu duidelijk dat de verspreiding op de Veluwe verbonden is met die op de Utrechtse Heuvelrug, maar in de bosarme Vallei zal de dichtheid aan boommarters wel kleiner zijn dan in de bossen aan weerszijden.

Op de Veluwe is een opmerkelijk groot aantal verkeersslachtoffers verzameld, vooral ook door Robert Keizer en Han ten Seldam, voor onderzoek bij Alterra.

7.1 Betuwe.

Geïsoleerde vondsten hier betreffen zeer waarschijnlijk dieren die afkomstig waren van de Veluwe en het oostelijke deel van de Utrechtse Heuvelrug. Het gaat steeds maar om één exemplaar.

8. Utrecht

De bossen van de Utrechtse Heuvelrug vormen een hier en daar een smalle, maar wel continue strook bos. Bepaalde delen zijn met succes degelijk onderzocht op voortplanting (Vuurse en Ridderoordse Bossen, Den Treek, het bos rond Driebergen, Kaapse-, Leersumse- en Amerongse Bossen en het bos nabij Rhenen¹⁷). Aan de zuidflank ziet men een uitstraling naar de Kromme Rijn, zelfs naar soms geïsoleerd staande kasteelbossen. Aan de noordflank loopt dit gebied over in de hierboven genoemde landgoederen rondom Bylaer en vanuit de Vuurse bossen in het bos rondom Hilversum.

9. Flevoland

In het Kuinderbos in de Noordoostpolder zijn sinds 1992 geregeld boommarterwaarnemingen gedaan. Nadien zijn er ook elders in de polder boommarters waargenomen. Zowel in het Urkerbos (2003, 2011) als in het Voorsterbos werd voortplanting geconstateerd.

Boommarters blijken ook de jongere bossen in de Flevopolders te bewonen. Zo zijn in de bossen in het oosten van Oostelijk Flevoland herhaaldelijk boommarters waargenomen. Nabij Lelystad werden jongen gefotografeerd¹⁸. In het Horsterwold in Zuidelijk Flevoland lagen in 2005 jongen op een oud buizerdnest. Ze werden ook nadien nog geregeld gezien.

10. Noord-Holland

10.1 Gooi en Vechtstreek

De waargenomen sporen van boommarters in het Gooi zijn niet gering in aantal, maar het aantal gevonden nesten wel. Jarenlang kwamen de meldingen alleen uit het Cronebos¹⁹. Bij “sporen” gaat het ook vaak om overreden dieren en het ligt voor de hand dat er meer boommarters aanwezig zijn dan tot nu toe bekend is.

Pas vanaf 2006 zijn er geregeld boommarters waargenomen in het Naardermeer en waren er doodvondsten in Kortenhoef. In 2010 werd er menig geval van voortplanting in de veengebieden van Ankeveen en Kortenhoef vastgesteld.

10.2 Amsterdam

Sinds 1987, met name na 2004, is in verschillende buitenwijken een overreden boommarter gevonden. Ze lijken aan te geven dat er mogelijk af en toe uitwisseling is tussen het verspreidingsgebied op de diluviale gronden en het de duinstreek via de gemeente Amsterdam. Ook hier geldt dat het er in de buurt mogelijk meer dieren zijn dan men dacht.

10.3 Kop van Noord-Holland

Al tenminste sinds 1998 is bewoning door boommarters van het Robbenoordbos in het noordoosten van de Wieringermeerpolder vastgesteld²⁰. Van hieruit is er waarschijnlijk uitstraling: in 2008 werd bij Den Helder een dood exemplaar gevonden. Ook bij het Zwanenwater werd in 2011 een omgekomen boommarter gevonden.

10.3 Noordhollandse Duinen

Sinds de jaren 1980 is er aandacht voor de vaak terloopse waarnemingen van boommarters in de Noordhollandse duinen²¹. Inmiddels is daar meer helderheid in gekomen en blijkt er sprake van een gevestigde populatie. Uit het onderzoek van Leo Heemskerk is wel duidelijk geworden dat in de duinen de abeel²² als nestboom de betekenis heeft die de beuk heeft op de diluviale zandgronden. Boommarters werden waargenomen in zowel de bossen bij Schoorl als in het Noordhollands Duinreservaat tussen Schoorl en Wijk aan Zee. In dit laatste gebied werden in 2012 ten minste zeven territoria vastgesteld, waarvan vijf met zekere voortplanting.

In de terreinen van het Provinciaal Waterleidingsbedrijf Noord-Holland (PWN) ten zuiden van het Noordzeekanaal en de Amsterdamse Waterleiding Duinen (AWD) werden al sinds 2003 enige waarnemingen van boommarters gedaan, hetgeen culmineerde in vondsten van verscheidene nesten in 2010, 2011 en 2012.

11. Zuid-Holland

Levende dieren werden gesignaleerd in Pijnacker, Delft, nabij Noordwijk, rondom Meyendel en in Vlaardingen (mei 2013²³), en daarnaast waren er meldingen in en om de Alblasserwaard. Op het dood gevonden exemplaar aan de rand van de Biesbos sluit een recente waarneming in de Biesbosch zelf aan²⁴, waar bestendig voorkomen waarschijnlijk is.

12. Zeeland

Uit Zeeland is geen bewoning door boommarters bekend. Maar eind augustus 2013 werd een doodgereden exemplaar verzameld op verbinding tussen Noord-Brabant en Zuid-Beveland, geografisch net in Zeeland. Wellicht was het dier afkomstig uit de bossen ten zuiden van Bergen op Zoom. Het is niet uitgesloten dat er nog eens boommarters worden gesignaleerd in Zeeuws-Vlaanderen, gezien het feit dat er de laatste jaren steeds voortplanting is bij Sinaai (Oost-Vlaanderen), op minder dan 10 km van de grens.

13. Noord-Brabant

Sinds 2009 is met behulp van cameravallen de aanwezigheid en voortplanting van boommarters rondom Bergen op Zoom aangetoond²⁵. We mogen aannemen dat de boommarters hier geen contact hebben met de boommarters van benoorden de Moerdijk en dat hun contacten naar Vlaanderen toe liggen. Oude gegevens (1992/1994) stamden uit Goirle en Rijsbergen, en heel recent blijken boommarters ook ten zuiden van Roosendaal en Breda voor te komen²⁶.

14. Limburg

Begin juni 2010 werd door E.-J. Achterberg (inderdaad, broer van) bij Oirbeek, tussen Geleen en Brunssum, een overreden boommartermannetje gevonden, wellicht in 2009 geboren. Dit dier kon bij Alterra worden onderzocht. Bij onderzoek met cameravallen, waarbij onder andere salami als lokstof werd gebruikt, is in het Grenspark Meinweg eind 2012 een boommarter gefotografeerd. Ook is net over de grens in de Voerstreek met een cameraval een boommarter gefotografeerd. Het is zeer wel mogelijk dat in beide gebieden over de

grens meer boommarters leven. De vondst bij Oirsbeek betrof wellicht een zwerver, zodat er nog geen aanwijzingen zijn voor de aanwezigheid van gevestigde dieren in Nederlands Limburg.

15. Conclusies

De opvallende toename van het aantal atlasblokken buiten de drie oorspronkelijk bekende kerngebieden (de Drents-Friese Wouden, de Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug) waarvan nu bekend is dat er boommarters voorkomen geeft in ieder geval aan dat de boommarter nu minder zeldzaam is dan men in de vorige eeuw dacht. De vraag of in die blokken dertig jaar geleden toch misschien ook al boommarters voorkwamen blijft onbeantwoord: het aantal mensen dat zich met de inventarisatie van boommarters bezighoudt en het beschikbaar komen van technische hulpmiddelen als hengcams en de fotovallen maakt de vergelijking haast onmogelijk. Gelet echter op de herkomst van de verkeersslachtoffers die in de jaren 1980 door het toenmalige RIN en IBN werden verzameld en in de jaren 1990 vooral door toedoen van de WBN in nog grotere getale binnen kwamen, leken boommarters in die tijd toch nog niet of nauwelijks aanwezig in Salland, de duinstreek en de Achterhoek.

De gebieden die juist in de laatste 15 jaar aan het eerder bekende verspreidingsgebied zijn toegevoegd zijn veelal gebieden met weinig of jong bos of (elzen)broekbossen, met daardoor ook veel minder holle bomen. Dat daar boommarters (nog?) zeldzamer zijn lijkt waarschijnlijk, maar is lang niet zeker.

Toch moet de boommarter nog steeds gerekend worden tot de zeldzame zoogdieren.

¹ gedetermineerd door Gerard Müskens

² in 2010 werd in de Boommarter Nieuwsbrief voor dit blok een verkeersslachtoffer vermeld, waarschijnlijk een zwerver vanuit de naburige bossen op de Veluwe (vondst Mark Ottens).

³ in de Boommarter Nieuwsbrief

⁴ Nico de Vries

⁵ Durk Jelle Venema

⁶ via Katliker Skar en Oranjewoud

⁷ Hans Kleef en Silvan Puijman

⁸ Aaldrik Pot

⁹ Daniel Tuitert

¹⁰ Chris Achterberg en Geert de Lange

¹¹ Jaap Mulder

¹² Erwin van Maanen en Fokko Bilijam

¹³ Mark Zekhuis e.a.

¹⁴ Job Bakker, Jacques Engelen, Andre Westendorp, Michiel Schaap

¹⁵ hieraan zijn vooral de namen verbonden zijn van Vilmar Dijkstra, Olga van der Klis, Robert Keizer, Henri Wijsman, Harry van Diepen

¹⁶ Mark Ottens

¹⁷ Chris Achterberg, Bram Achterberg, Ben van den Horn en Wim Bomhof, Monique Bestman

¹⁸ Boommarter Nieuwsbrief 2011-9

¹⁹ Henri Wijsman

²⁰ opgave van boswachter Leon Kelder

²¹ zie ook Broekhuizen, Melchers en Müskens in Lutra 33 (1990) 23-29

²² *Populus alba*, ook wel eens zilverpopulier genoemd

²³ <http://waarneming.nl/waarneming/view/75790579>

²⁴ <http://waarneming.nl/waarneming/view/78556306>

²⁵ Chris Achterberg en Ronald van Os

²⁶ Joke Stoop en medewerkers, zie elders in deze MARTERPASSEN

Boommarters in West Brabant

Joke Stoop, namens de zoogdierwerkgroep KNNV Roosendaal

De Zoogdierwerkgroep KNNV Roosendaal bestaat uit Bernadet Adriaenssens, Colinda van Oosterhout, Corina van de Bempt, Linda Van Meer, Ron Lambregts, Francien Lambregts van de Clundert, Wim Stoop en Joke Stoop.

1. Inleiding

De zoogdierwerkgroep KNNV Roosendaal is in 2013 met behulp van cameravallen een boommarter zoektocht gestart in West Brabant, en met succes mag ik wel zeggen. Er bestonden voordien een paar oude waarnemingen en de laatste jaren zijn boommarters gesignaleerd rondom Bergen op Zoom.

Wij zijn als werkgroep begonnen met het inventariseren van vleermuizen. Al snel kwam daar het inventariseren van muizen bij met lifetraps. De volgende stap was het plaatsen van cameravallen gedurende twee weken op de locatie van een muizen inventarisatie. Geheel onverwacht kwam daar een boommarter op (zie Foto 1). Nieuwsgierig geworden gingen we met de cameravallen aan de slag ook als er niet naar muizen gekeken werd. Als het mogelijk is gaan we in de zomer s'avonds tegen zonsondergang de kaartjes verwisselen en lokvoer aanvullen zodat we ook naar de vleermuizen kunnen luisteren.

Foto 1. Boommarter voor de cameraval, met goed zichtbare keelvlek.

Bij aanvang van de boommartercampagne vroegen wij ons af of we niet ook steenmarters zouden tegenkomen, een potentieel probleem: door onze onervarenheid is het voor ons moeilijk om steenmarter en boommarter uit elkaar te houden. Echter, steenmarters staan op de verspreidingskaart alleen vermeld in het atlasblok ten zuidoosten van Bergen op Zoom, ze komen kennelijk niet veelvuldig voor in onze regio.

2. Vele vragen: alle begin is moeilijk

Onze speurtocht leverde behalve verrassende resultaten ook veel vragen op. Op sommige vragen kregen we vanzelf antwoord! Bijvoorbeeld:

Gebruiken we wel de goede lokstoffen?

Als je de boommarter op negen plaatsen in beeld krijgt dan heb je blijkbaar de goede lokstoffen. Als lokstoffen gebruiken wij het volgende: zelfgemaakte valerianolie, visolie, pindakaas, honing en appels.

Op welke plaatsen zet je de camera's?

Het goede antwoord hebben we, gezien de behaalde successen ook gevonden. Wij hebben altijd naar plaatsen gezocht waar niet veel onderbegroeiing was. Verder hebben we eerst in de omgeving gekeken of we bomen met holtes tegen kwamen, zoals oude beuken en eiken. Als de locatie aan deze voorwaarden voldeed werden daar cameravallen geplaatst. Ook hebben we altijd goed naar de tips van de boswachters geluisterd, zij weten immers waar er in de bossen marterachtigen worden gezien.

Hoe maken we een goed "paspoort"?

Naar het antwoord op deze vraag zijn we nog op zoek. We zijn nu bezig met pindasnoeren om de keelvlek goed in beeld te krijgen, maar we hebben nog geen resultaat. Wij hebben op internet gezien dat er mooie foto's van keelvlekken zijn gemaakt door een snoer pinda's zo op te hangen zodat de boommarter op zijn achterpoten gaat staan en hij mooi in beeld komt voor de camera.

Foto 2. Boommarter waarnemingen en vondsten.

Hoe vinden we een nestboom?

Letten op latrines, dat weten we, maar hoe verder? Gelukkig woont Ronald van Os bij ons in de buurt. Samen met Ronald willen we in de winter 2013/2014 een antwoord gaan zoeken op deze vraag.

Hoeveel jongen zijn er bij ons in de buurt geboren?

Ja, dit is een nog moeilijker vraag: dan moet je eerst weer op zoek naar de nestboom.

3. De eerste campagne

Overall waar we toestemming vroegen om de camera's te plaatsen kregen we alle medewerking. Al de betrokken boswachters waren enthousiast over de resultaten. Wij hebben te maken met een groot aantal terreineigenaren: *Natuurmonumenten*, *Brabants Landschap*, *Staatsbosbeheer*, waterschap *Evides* en waterschap *Brabantwater*. Alle beheerders dachten goed met ons mee door plaatsen aan te geven waarvan zij meenden dat we boommarters konden verwachten. Op verschillende van die locaties hebben we daadwerkelijk boommarters gevonden, zie Foto 2. Het betrof steeds locaties van *Brabants Landschap*: in de Pannehoef en op de Vloeiweide.

4. Toekomstplannen

Komende winter gaan we ons beraden op het volgende seizoen en gaan we verder met zoeken naar antwoorden op onze overblijvende vragen:

- Hoe ga je verder met monitoren?
- Waar begin je op je zoektocht naar nestbomen?
- Hoe groot is het gebied wat we kunnen behappen?

Onze zoogdierwerkgroep bestaat momenteel uit acht enthousiaste personen. Wij schaffen steeds meer camera's aan, dit alles uit eigen middelen. Bij Groen en Doen hebben wij inmiddels subsidie aangevraagd om een studie te kunnen doen naar de aanwezigheid van wezel en hermelijn. Dit kan mooi worden gecombineerd met de zoektocht naar de boommarter.

Vier jaar reproductie van boommarters in het Noordhollands Duinreservaat en de Schoorlse Duinen

Leo Heemskerk

1. Inleiding

Vanaf 2006 ben ik bezig met boommarterinventarisatie in het Noordhollands Duinreservaat (NHD), omgeving Castricum. Tevens verzamel ik waarnemingen van boommarters in dit reservaat en de omliggende gebieden. De vondst van een dood jong in 2010 was de eerste zekere melding van jonge boommarters in het NHD. In 2011 werd er wederom een dood jong gevonden als verkeersslachtoffer. In 2012 is er samen met Landschap Noord-Holland een groot onderzoek gedaan met fotovallen. In 2013 heeft een groep vrijwilligers de inventarisatie voortgezet. Onderstaande tabel geeft een overzicht van de aangetroffen jonge boommarters per gebied, voor zover bij mij bekend.

Tabel 1. Jonge boommarters in het NHD en de Schoorlse Duinen, 2010 t/m 2013

Aantal jongen per jaar per locatie	2010	2011	2012	2013
NHD Bakkum - Lageweg			1	
NHD Bakkum - Noorderstraatweg			3	
NHD Bergen - Fransman		1	1	(1)
NHD- Castricum - Brabantse Landbouw			2	2
NHD- Castricum - Dijk en Duin			1	
NHD Castricum - Globstukken	1		1	2

Aantal jongen per jaar per locatie	2010	2011	2012	2013
NHD Castricum - Papenberg				1+
NHD Castricum - Wildernis		2		1
NHD Castricum - Beverwijksestraatweg				
NHD Heemskerk				
Schoorlse Duinen		2		5+
Totaal – NH duinen	1	5	9	10+

2. Resultaten per gebied

Per gebied zal ik kort meer details over de vondsten en bevindingen geven. Het zijn allemaal bosrijke binnen-duin gebieden.

2.1 NHD Bakkum – Lageweg

Een jong is met behulp van een fotoval in 2012 aangetoond. In 2013 is dit gebied niet verder onderzocht.

2.2 NHD Bakkum – Noorderstraatweg

In 2012 zijn een drietal jongen zijn in 2012 in de nestboom gedurende een lange periode gevolgd met fotovalen. Helaas is de moeder in 2012 aangereden en overleden. In 2013 zijn er waarnemingen gedaan van Boommarters in dit gebied. Helaas zijn er voor deze waarnemingen geen gedetailleerde beschrijvingen van de boommarter. Daar er (naar bekend) nog geen steenmarterwaarnemingen zijn in NHD is het aannemelijk dat deze waarnemingen betrekking hebben op boommarters.

Alleen gedurende de paddentrek is er een fotoval ingezet in dit gebied. Dit leverde een opname van een boommarter op die uit de paddentunnel kwam.

2.2 NHD Bergen – Fransman

In 2011 werd een doodgereden jonge boommarter op de Heereweg gevonden. In 2012 werd 1 km noordelijker een nestboom ontdekt waar een jong grootgebracht werd. In 2013 is vermoedelijk een jonge boommarter in die nestboom gezien. Dit zou betekenen dat voor het derde jaar op rij op deze locatie voortplanting is. Posten in 2013 bij de bekende boom leverde nieuwe waarnemingen van deze boommarter op. Er is in 2013 geen gebruik gemaakt van fotovallen in dit gebied.

2.3 NHD- Castricum - Brabantse Landbouw

Twee jaar achter elkaar (2012 & 2013) zijn in dezelfde boom twee jonge boommarters waargenomen. Dit jaar is ten westen van deze locatie in de winter een latrine in een den ontdekt. De onder de boom opgestelde fotoval leverde een maal een filmpje op van de boommarter. Helaas is deze boom door de decemberstormen van 2013 omgewaaid. In 2013 is er een fotoval ingezet bij de bekende boom. Deze fotoval heeft op meerdere dagen twee jongen en een moeder gefilmd.

2.4 NHD- Castricum – Dijk en Duin

In 2012 werd een jong gevonden bij de Antoniussschool in Castricum. De Antoniussschool staat aan de rand van het terrein van Dijk en Duin. Dijk en Duin is een bosrijk gebied met huizen die merendeel worden gebruikt ten behoeve van psychiatrische zorg. Het gebied grenst aan NHD-Castricum. Op het terrein van Dijk en Duin, in de buurt van de Antoniussschool, is eind 2012/begin 2013 een stuk bos gekapt.

In de eerste maanden van 2013 zijn er wel sporen aangetroffen in de buurt van de Antoniussschool. Op de grens tussen Dijk en Duin en het NHD is in de wintermaanden een verblijfplaats ontdekt. Een in de omgeving geplaatste fotoval leverde in 2013 beelden van een boommarter op. Gedurende de lente- en zomermaanden is het gebied af en toe bezocht, echter zonder resultaat. Vermeldenswaardig is de vondst van een boommarter op de N203 bij Castricum op 23 april. Dit is een boommarter die 3 km van de duinen vandaan aangereden werd. Het karkas van deze marter is verzameld.

2.5 NHD- Castricum - Globstukken

In 2010 werd op de Zeeweg die aan de rand van dit gebied ligt een dode boommarter gevonden. In 2011 is dit gebied een enkele keer door mij bezocht zonder resultaat. 2012 werd en met behulp van een fotoval een jong

vastgelegd. In 2013 zijn in dit gebied op vier verschillende plekken boommarters vastgelegd met fotovallen. De locaties liggen in een straal van 250 meter uit elkaar.

Tevens is aan de hand van het unieke befpatroon met zekerheid dezelfde boommarter op twee locaties vastgesteld. Het gaat om een jong dat in 2013 is geboren en dat tot het eind van het jaar in het gebied aanwezig was. In het begin van 2013 is met drie fotovallen in het gebied gewerkt. De laatste drie kwartalen van 2013 was er een vaste opstelling met een enkele fotoval. Foto 1 geeft een collage van de daar gemaakte opnamen.

2.6 NHD- Castricum - Papenberg

In 2013 zijn met succes foto's van een boommarter gemaakt met een fotoval. Op deze foto's staat zeker een jong. Mogelijk gaat het om twee jongen die langs de fotoval liepen. Dit gebied is in 2012 niet onderzocht met fotovallen. In 2013 is hier met 1 fotoval gewerkt. Dit leverde enkele foto's en filmpjes van boommarters op.

2.7 NHD- Castricum - Wildernis

In 2011 werd hier de eerste nestboom ontdekt. In 2012 was deze nestboom tijdelijk bezet door een paartje bosuilen. De roofvogelwerkgroep vond in de winter 2012/2013 gepredeerde bosuilen (*twee vogels*) in het gebied. Begin 2013 (10-02-2013) was de nestboom weer bezet. Op 27-mei is er een controle met een boomcamera gedaan. Dit leverde een beeld van een jonge boommarter op. De latrine in de nestboom groeide tot en met begin juli. Vermoedelijk heeft de boommarter met jong gedurende vijf maanden in de boom gezeten. Er is niet gepost bij de boom. Wel is bij controles de boommarter waargenomen. Als proef is bij enkele bezoeken overdag het geluid afgedraaid van een gestresst konijn. Af en toe was er een reactie van de moeder. Zij stak dan kort haar kop uit het hol.

Foto 1: Opnamen van boommarters gemaakt met de cameraval Globstukken.

2.8 NHD- Castricum - Beverwijksestraatweg

Op aanwijzing van de roofvogelwerkgroep werd er in augustus 2012 op deze locatie een fotoval ingezet. Dit leverde beelden van een jonge boommarter op. Dit jaar leverde die locatie weer beelden van een boommarter (*adult*) op. Tevens is hier een boom aangetroffen waar in de wintermaanden een latrine lag. Fotoval onder deze boom leverde op enkele dagen matige beelden van een boommarter op.

Dit gebied ligt tegen de Beverwijksestraatweg aan. Tot nu toe zijn daar nog geen verkeersslachtoffers gevonden. De Papenberg licht hier ten noorden van. Of dit een apart territorium is, of deel uit maakt van het territorium van de Papenberg, is speculeren.

2.9 NHD- Heemskerk – algemeen

In 2012 zijn er met een aantal fotovallen boommarters op meerdere plekken waargenomen. In 2013 is het gebied niet met fotovallen onderzocht. Wel zijn door vrijwilligers op twee locaties verblijfplaatsen van boommarters ontdekt. Deze bevonden zich in abelen (abeel = zilverpopulier) met een latrine. Het valt aan te nemen dat er in dit gebied één of meer boommarterterritoria zijn. Opmerkelijk zijn ook de twee verkeersslachtoffers in de buurt van dit gebied: de eerste op 15 mei 2013 op de A9, voor de Wijkertunnel – een opvallende plek ver van de bekende territoria. Mogelijk betreft het hier een zwervend exemplaar. Van dit dier zijn alleen een paar haarmonsters verzameld.

Het tweede slachtoffer werd op 2 oktober 2013 bij de Noordersluisweg IJmuiden gevonden – weer een opvallende plek. Deze boommarter wilde mogelijk gebruik maken van de sluizen bij IJmuiden als oversteek. Dit dier is verzameld.

2.10 Schoorlse Duinen

De noordgrens van het NHD grenst aan de Schoorlse Duinen. Dit jaar ontving ik berichten dat er in ieder geval op twee plekken jonge boommarters geboren zijn. Begin april belde een boswachter me op dat hij een latrine had gevonden in een beuk in de buurt van Groet. Posten bij de boom leverde op 7 april een zichtwaarneming op van een boommarter. Intussen werden jonge boommarters gehoord in de boom. Plannen om met een boomcamera te gaan kijken moesten worden afgelast omdat de boommarter verhuisde naar een andere boom. Kort ernaar kreeg ik de melding dat de boommarter (en de andere boom) was ontdekt. Wij hebben besloten om de boommarter met rust te laten.

De beheerder Jan van Assema van de Schoorlse Duinen bericht op zijn blog* dat er op twee plekken boommarters zijn gezien, beide keren zuidelijk van deze locatie. Op 16 juli 2013 worden vier boommarters bij elkaar waargenomen in de buurt van de Klimweg. Op 3 juli worden twee spelende boommarters opgezien door Boswachter Paul Bot op de Lovinkslaan. Dit betekent dat in 2013 in de Schoorlse Duinen in ieder geval op drie plekken jongen zijn geboren.

*Bron: <http://schoorlseduinen.wordpress.com/2013/07/16/boommarters-in-de-schoorlse-duinen/>

Inventarisatie Bylaer, Roekelsche Bos & Boswachterij Kootwijk 2013

Mark Ottens

Samenvatting

In alle onderzochte gebieden is in 2013 voortplanting vastgesteld. Net als in 2012 bedroeg het aantal gevonden nesten 4, waarbij wederom van drie nesten het aantal jongen kon worden vastgesteld. Deze drie nesten bevatten in totaal 11 jongen. Bij een nest in de Noord Ginkellaan van het Roekelsche Bos is het niet gelukt het aantal jongen te tellen. Het territorium van het Westenrode moertje dat in het Roekelsche Bos 5 jaar lang is gevolgd bleef voor het tweede achtereenvolgende jaar leeg. Daarom kan worden aangenomen dat zij niet meer leeft (zie MARTERPASSEN XIX).

1. Bylaer

Op 25 maart wordt in de verhuisboom van 2012 een latrine aangetroffen. Deze “voorbereidingsboom” is gebruikt tot 3 april. Hierna heeft de marter een oversteek gemaakt naar een voor Bylaer nieuwe nestboom. Op 5 april wordt in deze beuk een kleine verse latrine gevonden. Dezelfde avond wordt het moertje gezien bij een latrine bezoek. Na tot twee keer toe te hebben geürineerd, rekt de zichtbaar dikke moeder zich een aantal keren ongemakkelijk uit. Na afloop gaat zij weer de holte in.

Op 14 april is de holte met de camera bekeken en zijn 4 jongen geteld. Met een geschatte leeftijd van tussen de 4 en 7 dagen zijn de jongen geboren tussen 7 en 10 april. Een dag later wordt het moertje om 20.55 uur gezien bij het verlaten van de holte. Ook op 23 april wordt de moeder gezien die na 2 maal zekeren op nagenoeg dezelfde tijd weer op jacht gaat.

De moeder heeft haar jongen op 3 mei uit de nestboom verhuisd. Hierbij wordt ze op klaarlichte dag, om 17.15 uur, gezien terwijl ze een jong uit de holte haalt. Na met het jong in haar bek naar een naastgelegen boom te zijn geklommen, legt ze het jong in de kruin neer. Daarna krabt ze zichzelf uitgebreid, om vervolgens met het jong door de kruinen te verdwijnen. Als verhuisboom heeft het moertje een op een eilandje gelegen Amerikaanse eik gebruikt.

Ruim 3 weken later is het moertje terug verhuisd naar een naast de nestboom gelegen beuk. Hier wordt zij op 26 mei en 27 mei gezien bij het verlaten van de boom. Bij die gelegenheid wordt pas voor het eerst duidelijk haar keelvlak waargenomen. Gezien het patroon van de bef is dit een ander moertje dan degene die de afgelopen 4 jaren is gevolgd. Op 31 mei wordt voor het eerst een jong in de opening gezien. Nadat het moertje het jong naar binnen heeft gehaald gaat ze om 20.45 op jacht, om de volgende ochtend om 05.50 uur weer terug te keren. Deze verhuisboom is gebruikt tot 15 juni.

Op 27 juni verraden veren in de opening marteractiviteit in de nestboom van 2007. Al na een paar minuten waarnemen kijkt er een jong naar buiten. Ook wordt er druk gegeten: de duivenveren vliegen uit de opening. Om 21.00 uur komt de moeder gezamenlijk met 2 jongen naar buiten geklommen. Na wat klimwerk, begeleidt de moeder de jongen weer naar binnen. Vijf minuten later komt ze weer naar buiten, nu gevolgd door één jong. Gezamenlijk klimmen ze naar de top. Maar als het moertje oversteekt naar de naastgelegen boom durft het jong haar niet te volgen. Na te zijn afgedaald naar de grond en minuten lang te hebben gekrijst, wordt het jong weer opgepikt door de moeder. De verhuisboom is tot aan 30 juni gebruikt.

In de voorbereidingsboom wordt op 2 juli weer een kleine latrine gevonden. Op 5 juli zijn moeder en jongen klimmend gezien in de naastgelegen bomen. Zo is na exact 3 maanden de cirkel rond!

Op 6 juli is in de buurt van deze boom een martervrouwetje gezien met een opvallende gele vlek in haar nek. Wellicht betreft dit een jong van voorgaande jaren.

2. Roekelsche Bos

Tussen 2007 en 2011 is in het Roekelsche bos in 5 opeenvolgende jaren hetzelfde boommarter moertje gevolgd. In 2012 en 2013 is dit moertje niet teruggevonden. Er kan dus worden aangenomen dat zij niet meer leeft. In de door dit moertje veelvuldig gebruikte nestboom werd op 6 april een latrine aangetroffen. Bij cammen een week later bleek de holte leeg te zijn. Hierna droogde de latrine op. In dit territorium zijn daarna geen verse sporen meer gevonden.

Het in 2011 en 2012 gevolgde moertje van de Noord Ginkellaan is vermoedelijk wel teruggevonden. In de door haar gebruikte laan zijn op 20 mei, onder een op het oog ongeschikte beuk met zeer kleine toegangsgaten, 3 dode jonge koolmezen gevonden. Eerder werden aan het bovenste toegangsgat al haren aangetroffen. Gezien de grote hoeveelheid dennennappels onder de boom werd allereerst aan een verblijfplaats van een eekhoorn gedacht. Bij controle op 29 mei, met de camera verticaal voor de opening, bleek echter een boommarter in de beuk aanwezig te zijn. Bij die gelegenheid werd minimaal 1 jong gehoord. Bij posten is de moeder niet gezien. Aangezien het toegangsgat te klein is voor de camera was het niet mogelijk de jongen te tellen.

Als verhuisboom is de ongelukkige verhuisboom 2012 gebruikt (zie MARTERPASSEN XIX, pp. 26-28). Door technische problemen lukte het wederom niet het aantal jongen te tellen.

Kort hierop is de moeder opnieuw verhuisd en niet teruggevonden. Hoewel aannemelijk, mede gezien de keuze van de verhuisboom, kan niet met honderd procent zekerheid worden gesteld dat dit hetzelfde moertje betrof als in voorgaande jaren.

3. Kootwijk

Aan de in het Loobosch gelegen Heetweg zijn in de winter aanwezigheidsporen gevonden bij een tweetal beuken. Op 25 maart is hier een verse dode duif aangetroffen die uit de onderste opening van een in het verleden gebruikte nestboom stak. Een nest is hier echter niet gevonden.

Aan de Hoog Buurlose weg is op 29 april onder een afgebroken beuk een zeer grote verse latrine aangetroffen. Dezelfde avond is de beuk met de camera bekeken, maar bleek deze leeg te zijn. Gezien de grootte van de latrine heeft een marter de beuk ten minste een maand gebruikt.

In Garderen-Oost is de nestboom 2012 gebruikt als winterverblijfplaats. Op 10 februari is hier een latrine aangetroffen. Op 25 april stak uit de onderste opening van deze beuk wat nestmateriaal. Omdat andere sporen ontbraken is de holte niet bekeken met de camera.

Dat deze boom te vroeg is afgeschreven bleek op 9 juni. Een wandelaar vond die dag onder aan de stam van een beuk een jonge boommarter. Nadat de wandelaar het jong bij Adrie Nieuwenhuizen had gebracht, is gezocht naar de verhuisboom. Deze werd gevonden op een afstand van 250 meter van de vermoedelijke nestboom. Bij camera-inspectie bleek de boom al weer te zijn verlaten. Voor de zekerheid is ook de nestboom bekeken en zijn alle bekende bomen in de omgeving nagelopen. Hierbij is de moeder niet teruggevonden. Daarom kon het jong niet worden teruggeplaatst. In het najaar is deze boommarter weer uitgewend en vrijgelaten.

In Boveneinde is op 7 april een latrine gevonden in de nestboom 2010. Op 17 april is deze boom bekeken met de camera. Hierbij zijn 3 jongen van 2 weken oud geteld. Het moertje laat zich op 21 april zien als zij de nestholte verlaat om op jacht te gaan. Het is voor het eerst in 7 jaar dat in Boveneinde het aantal jongen is vastgesteld en de eerste zichtwaarneming van een moertje.

Op 10 mei heeft dit moertje haar jongen verhuisd. Om 20.20 uur komt ze via de achterzijde terug naar de nestboom om deze vervolgens, met een krijsend jong, via de voorzijde te verlaten. De verhuisboom wordt op 18 mei gevonden. In een beukenstaak met lage opening wordt de moeder met 3 zogende jongen aangetroffen (zie foto 1). De afstand tot aan de nestboom bedraagt 60 meter. Op 25 mei kijkt het moertje om kort uit de opening maar verlaat de boom niet. Wel wordt die avond een boommarter gezien die op hoge snelheid door het terrein schiet. Kort hierna zijn de jongen terugverhuisd naar de nestboom. Op 13 juni zijn moeder en jongen hier gezien, waarbij de moeder om 21.35 uur ruim tien minuten ontspannen in de vork van de beuk ligt. Op zowel 18 en 19 juni wordt het Boveneindse moertje jagend gezien in de omgeving van de nestboom. Ook de jonge marters laten zich regelmatig klimmend buiten de boom zien. Op 24 juni worden de jonge marters voor de laatste keer klimmend in de nestboom waargenomen.

Foto 1. Boommarter van Boveneinde op het nest.

4. Breeschoten

Pas laat in het seizoen is in Breeschoten een nest gevonden. Op 2 mei is een latrine zichtbaar in de vork van een tamme kastanje met veel zijtakjes. De weken hiervoor was zowel in als onder de boom geen spoor te bekennen. Posten op 3 mei leverde meteen een zichtwaarneming op van het moertje (zie foto 2) dat om 20.55 uur de holte verlaat. Hierbij kon aan de hand van haar keelvlak worden vastgesteld dat zij het zelfde moertje is als in de voorgaande 3 jaar.

Nadat de moeder de omgeving had verlaten, is de nestboom gecamd. In de holte lagen 4 jongen met een leeftijd van rond de 4 weken. Ondanks dat de jongen dus al rond 6 april zijn geboren is het nest niet eerder ontdekt. Zowel op 11 en 17 mei wordt het moertje in de nestboom gezien.

De avond van 18 mei gaat het moertje niet zoals gebruikelijk op jacht. Tot twee keer toe bezoekt ze de boven het nest liggende holte. Om 21.25 uur begint ze met het verhuizen van drie van de jongen naar deze holte. Na wat moeite met het eerste jong gaan de tweede en derde een stuk vlotter en is ze om 21.40 uur klaar. Het achtergebleven vierde en luid krijsende jong wordt niet verhuisd.

Op 20 mei verlaat de moeder om 10.45 de nestholte, om vervolgens de bovengelegen verhuisholte in te gaan. Hier zoogt ze 20 minuten lang, met haar staart uit de opening, de 3 jonge marters. Hierna gaat ze op jacht.

Foto 2: De boomarter van Breeschoten (Foto: Alex Bos)

Afgezien van de twee holtes waarin de jonge marters liggen, gebruikt het moertje nog een derde, boven de verhuisholte gelegen, holte als voorraadkamer. Op 26 mei wordt de moeder gezien bij het verlaten van deze voorraadholte. Met haar prooi vertrekt ze echter uit de nestboom naar een tamme kastanje op 40 meter afstand van de nestboom. In deze boom worden de jongen gehoord die "grommend" met de prooi bezig zijn. Een week later wordt de moeder met jongen aangetroffen in weer een andere boom: een in vorige jaren gebruikte verhuisboom. Op 27 mei valt één jong bijna uit de holte: het jong kan zich nog net vastklampen aan de rand. Ook op 28 en 29 mei zijn de jongen gezien. In de vroege ochtend van 30 mei is ook deze verhuisboom verlaten en zijn de marters de wijde wereld ingetrokken.

Tot slot

In Bylaer is helaas, net als in het Roekelsche Bos, een bekend en langdurig gevolgd moertje in 2013 niet teruggevonden. Vraag is of het moertje uit haar territorium is verjaagd, of dat zij misschien niet meer leeft. Het antwoord hierop kan wellicht in 2014 worden gegeven.

Boommarter in de polder

Frank van der Knaap

Samenvatting

Het gaat goed met de boommarter in Nederland. Er worden steeds meer gebieden bezet waar de soort (voor zover bekend) afwezig was. Zo is in april 2013 ook een boommarter vastgelegd in de Broekpolder in Vlaardingen. Een plek waar de soort niet voorkwam en alleen een archeologische vondst van resten van een boommarter het bewijs is dat de soort hier in de prehistorie aanwezig was. Hieronder volgt een verslag van een onderzoek met cameravallen van april tot september 2013 om meer te weten te komen over de aanwezigheid van de boommarter in het Vlaardingse Broekpolderbos.

1. Een onverwachte ontdekking

In september 2012 was ik bezig met het ophangen van cameravallen in Midden-Delfland. Midden-Delfland is een open agrarisch gebied met aan de randen recreatiegebieden en bosschages, ingeklemd tussen Rotterdam, Delft en het Westlandse tuinbouwgebied. Met behulp van cameravallen wilde ik er achter komen waar er vossen in het gebied aanwezig waren en waar niet. Dit lukte vrij snel: ik had direct mooie videobeelden van rond snuffelende vossen. In april 2013 had ik de meeste bosschages in het gebied onderzocht. Mijn twee camera's heb ik vervolgens opgehangen in het Vlaardingse Broekpolderbos, aan de rand van Midden-Delfland. De cameravallen hadden vier nachten in de Broekpolder gehangen (met lokmiddelen als valeriaanolie, zoutloze pindakaas en een kippenei). In de meeste gevallen staan er meerdere bosmuizen op de beelden en af en toe iets anders, zoals spitsmuizen, egels, vossen, konijnen, verschillende vogelsoorten of katten. Echter, toen ik dit keer thuis het geheugenkaartje in mijn computer stopte om de beelden te bekijken zag ik een grote marter die zich sierlijk huppelend voor de camera bewoog. Ik was verbaasd! Deze beesten (of het nu om een boommarter of om een steenmarter ging) kwamen hier helemaal niet voor. Na wat informeren bleek het met zekerheid te gaan om een boommarter. Ik was direct enthousiast, en toen ik een paar dagen later opnieuw een boommarter vastlegde op twee andere locaties in de Broekpolder was ik erg nieuwsgierig geworden. Hoeveel boommarters zitten er? Wat is zijn activiteitsgebied? Is er een populatie?

Mijn vossenonderzoek was bijna afgerond, zodat ik kon proberen om deze vragen te beantwoorden. Ik nam contact op met de gemeente Vlaardingen met de vraag of ik een wat grootschaliger onderzoek mocht verrichten naar het voorkomen van de boommarter in de Broekpolder. Die toestemming kwam er, en in april 2013 ben ik begonnen met mijn onderzoek. Door de Broekpolder ligt een netwerk van sloten die het bosgebied onderverdeelt in kleine kavels. Het idee was om in elk kavel een cameraval vier nachten te laten hangen om de camera daarna te verplaatsen naar een volgend kavel. De lokmiddelen die ik gebruikte zijn: valeriaanolie, zoutloze pindakaas en een kippeneieren. Ook is wat vogelzaad benut om meteen de bosmuizen in kaart te brengen. Vier nachten zijn net lang genoeg om een boommarter vast te leggen als deze intensief gebruik maakt van dat specifieke kavel. Vier nachten is weliswaar een korte tijd, maar door het grote aantal kavels (en dus: camerolocaties) kan mogelijk toch een goed beeld van het activiteitsgebied van de boommarter naar voren komen.

Uiteindelijk zijn door mij op 67 locaties camera's gehangen en beelden gemaakt. Om er achter te komen of het om één individu gaat of om meerdere exemplaren is het noodzakelijk om de boommarter individueel te kunnen herkennen. Dit is mogelijk door te kijken naar de keelvlak. Deze is per individuele marter uniek. Het is dus belangrijk om de keelvlak goed op de camerabeelden te krijgen. Hiervoor heb ik de methode met de hengel gebruikt, waardoor de marter op zijn achterpoten moet staan om bij de lokstof te kunnen komen. Je kunt het vergelijken met een soort van koekhappen. De keelvlak kan dan goed zichtbaar op camerabeelden worden vastgelegd.

2. Verzamelde gegevens

Op 19 videobeelden heb ik een boommarter kunnen vastleggen, samen te voegen tot 12 waarnemingen op negen verschillende locaties. Er zijn verschillende videobeelden. Soms loopt de boommarter maar één keer voorbij en staat alleen even stil om even naar de camera te kijken, om daarna zijn weg te vervolgen. Een andere keer staat hij nieuwsgierig snuffelend voor de camera, neemt een kippenei in de bek mee en komt later

terug om de plek met een afscheiding uit de geurklieren of met een keutel te markeren. De hengel die beoogde dat de boommarter moest gaan staan, werkte maar in een klein aantal gevallen, zie Foto 1.

De interesse van de boommarter voor de lokmiddelen was meestal niet groot genoeg om het dier te bewegen om op zijn achterpoten te gaan staan. Toch is het mij gelukt om een aantal maal goede beelden van de keelvlak te maken. Aanvullend op de videobeelden zijn er tijdens het ophangen van de camera's op twee locaties keutels gevonden die mogelijk van de boommarter afkomstig zijn.

Foto 1. De boommarter heet belangstelling voor het kippenei (beeld links). Slechts in een paar gevallen werkt de hengelmethode, en kan de keelvlak worden vastgelegd (beeld rechts).

Foto 2 Slapende boommarter in een populier (foto: Arjan Roon).

Ook is er nog een leuke zichtwaarneming gedaan door Arjan Joon. Hij zag de boommarter op 6 mei op tien meter hoogte in een populier rusten (zie Foto 2). De zelfde dag is deze marter nogmaals gezien. Bovendien heeft men ook een dode buizerd zien hangen in een andere boom. Deze is hier vermoedelijk door de boommarter neergelegd als voedselvoorraad.

3. Conclusies

3.1 Eén individu of meerdere exemplaren?

Door het nauwkeurig bekijken van de videobeelden kan met grote zekerheid worden gesteld dat het elke keer om hetzelfde dier ging. In meer dan de helft van de beelden is de keelvlak gelijk en in de andere gevallen is de keelvlak minder goed in beeld om vast te stellen of het om het zelfde exemplaar ging. Het voordeel was dat de keelvlak twee donkere vlekken had bij het begin van elke voorpoot. Ook kon ik aan deze keelvlak zien dat de boommarter op de foto's overdag precies het zelfde individu is als op de nachtelijke camerabeelden. We kunnen er nu dus vanuit gaan dat er waarschijnlijk één boommarter in het Vlaardingse Broekpolderbos aanwezig is. Of dit exemplaar een man of een vrouw betreft is niet bekend. Wel zijn het meestal de jonge mannetjes die zich in "nieuwe" gebieden vestigen.

3.2 Wat is het activiteitsgebied van deze boommarter?

Als alle locaties met waarneming worden ingetekend op een kaart valt op dat de boommarter gebruik maakt van de gehele Broekpolder. Als ik er wat boeken bij pak is dit niet zo vreemd, want boommarters hebben een groot territorium, in grootte vergelijkbaar met de gehele Broekpolder. Dat er tussen de waarneming soms wel één kilometer zit is dus niet vreemd.

Er zijn wel twee duidelijke "kernegebieden" aan te wijzen. Op deze locaties vertoonde de marter markeergedrag en is hij vaker en langduriger voor de camera verschenen. De waarnemingen beslaan de periode tussen 8 april en 18 augustus 2013 (einde onderzoek: 13 september 2013). Daarom kan worden gesteld dat deze boommarter zich waarschijnlijk in de Broekpolder heeft gevestigd.

3.3 Mogelijke herkomst?

Nu wij weten dat het om één boommarter gaat die zich waarschijnlijk in de Broekpolder heeft gevestigd blijft de vraag wat de herkomst is van deze boommarter. Ik heb van verschillende bronnen alle bekende boommarterwaarnemingen uit Zuid-Holland ingetekend op een plattegrond. De meeste waarnemingen komen uit de duinen die grenzen aan de in Noord-Holland gelegen Amsterdamse Waterleidingduinen. Via de duinen hebben ze zich steeds zuidelijker weten te verspreiden, tot aan de stad Den Haag. Hier zijn ze in 2008 waargenomen in het Haagsche Bos. Van hieruit kunnen ze moeilijk zuidelijker trekken omdat ze op de stad "botsen". Mogelijk trekken de marters daarom meer landinwaarts. Een aantal meldingen lijken dit beeld te bevestigen. De melding die het meest dichtbij de Broekpolder ligt is een waarneming van 5 februari 2009: een boommarter die de fietsbrug over het kanaal de Schie overstak. Met nog ca. drie andere waarnemingen kan er een lijn getrokken worden van het Haagse Bos, via de bosgebieden tussen Delft en Zoetermeer, richting Vlaardingen. Dit is voor nu de meest voor de hand liggende route, maar dit is puur een aanname.

4. De toekomst van de boommarter in de Broekpolder

Het gaat goed met de boommarter in Nederland. Er komen steeds meer waarnemingen uit Zuid-Holland, dus het is wachten op de volgende boommarter die de Broekpolder weet te bereiken. Reacties op dit artikel kunnen worden gestuurd naar Frank van der Knaap: frankvdknaap@live.nl.

Boommarters in Noord-Nederland, jaaroverzicht 2013

Aaldrik Pot, m.m.v. Hans Kleef

1. Inleiding

Vanaf 2010 probeer ik een jaarlijks een overzicht samen te stellen van het wel en wee van de boommarter in Noord-Nederland. De vraag begint na vier jaar wel te rijzen hoe zinvol dit is, want het overzicht is verre van compleet. Er wordt nog steeds op maar op een handvol plekken in Noord-Nederland systematisch naar voortplantende boommarters gekeken, met een zwaartepunt in de grotere bossen van Drenthe. Over de verspreiding van de boommarter in de noordelijke provincies is heel veel te vertellen, maar daarmee juist ook misschien wel weer heel weinig. Het lijkt er namelijk op dat het niet zoveel meer uitmaakt waar je een cameraval neerzet. Op ogenschijnlijk meest gekke plekken duiken passerende boommarters op. Op zich natuurlijk wel een interessante ontwikkeling, maar van vestiging is pas sprake als er ook voortplanting is vastgesteld. Maar daar kijkt, zoals gezegd, nu weer (bijna) niemand naar... Toch volgt hier een poging het noordelijke boommarterjaar 2013 samen te vatten.

2. Resultaten

Hieronder worden per provincie de opmerkelijke waarnemingen en voortplantingsgevallen besproken.

2.1. Groningen

Westerwolde (Nico de Vries)

Nadat in Westerwolde al meerdere jaren een eenzame boommarter leek rond te zwerven is dit jaar gebleken dat er voortplanting in het gebied plaatsvindt. Nico en Ans de Vries kregen de marterfamilie (moer met twee jongen?) regelmatig op visite bij de voertafel van theehuis de Noordmee in Sellingeren. Afgelopen winter heb ik met Nico de omgeving nog uitgekamd op zoek naar potentiële nestplaatsen. We vonden om precies te zijn één geschikte holle boom. Daar heeft ze echter met zekerheid haar jongen niet grootgebracht. Mogelijk heeft deze marter haar jongen geworpen in een van de vele zomerhuisjes of een van de bijgebouwtjes.

Noordlaarderbos (Tonnie Sterken)

Er bestond al enkele jaren de gedachte dat zich ook in het Noordlaarderbos, ten westen van het plaatsje Noordlaren, boommarters moesten ophouden. Het bonte vliegenvanger-onderzoek van Christiaan Both werd bijvoorbeeld hevig gefrustreerd door een hengelende marter. Tonnie Sterken kamde in de afgelopen jaren het gebied meerder malen volledig uit maar kon geen aanwijzingen vinden. Cameraval-onderzoek leverde vooral steenmarter-waarnemingen op.

Op 1 augustus verschenen er bij een voerplaatsje toch ineens twee boommarters op de beelden van de cameraval. Het lijkt om één adult en één jong dier te gaan. Op 8 augustus worden beide dieren op een andere plek in het bos nogmaals betrap.

Overige gebieden

Opmerkelijk waren verder de waarnemingen van Harry Bosma (op cameraval) van boommarters bij Visvliet en in het Lauwersmeer. Vorige jaren werd er geregeld een boommarter gezien in het bosrijke gedeelte van het militaire oefenterrein De Marnewaard, maar ook in de meer open moerasgedeelten (met wilgen) van het gebied lijken de boommarters zich thuis te voelen. Een blik op de kaart roept natuurlijk wel de vraag op waar die boommarters in het open Groninger land toch vandaan komen.

2.2. Drenthe

2.2.1. Vaste voortplantingsgebieden

Drents-Friesche Wold (Hans Kleef)

Hans kon in 2013 'slechts' drie nesten vinden in de bossen van het Drents-Friesche Wold.

Boswachterij Veenhuizen (Hans Kleef, Aldrik Pot)

In de boswachterij Veenhuizen (800 ha, verspreid liggende bosdelen) is opnieuw alleen in het noordelijke territorium een nest gevonden. Het moertje begon dit jaar in een nieuwe nestboom. Op 14 mei werden daar twee jongen aangetroffen. Op 27 mei was echter ook de nestboom van voorgaande jaren bezet. Deze ligt op 1,5 kilometer van de 'beginboom', die bij controle op dezelfde dag leeg bleek te zijn. Onder de verhuisboom werden in de loop van het jaar opvallend veel resten van appelvinken gevonden.

In het noordelijk territorium, waar vanaf 2011 geen nest meer kan worden gevonden, werden wel boommar- ters waargenomen. In februari werd een dier (waarschijnlijk een man) vastgelegd op een cameraval. Op 26 april werd opnieuw een boommarter gezien op een locatie 2 kilometer westelijker, maar wel in totaal andere omstandigheden. Samen met Willem van Manen was ik van plan een nest jonge raven te gaan ringen. Bij aankomst zagen we vrij snel dat van de, naar later bleek, twee jongen in ieder geval één gesneuveld was. Bij het beklimmen van de nestboom ontdekte Willem in een belendende boom een jonge raaf die in een 'vorkje' hing. Dood. In de borst van het dier was een gapend gat te zien (zie Foto 1). Willem trof vervolgens op het nest nog een jonge, bijna vliegvlugge, raaf aan. Tijdens zijn werkzaamheden bij het nest ontdekte Willem in de top van de belendende boom ineens een boommarter die nieuwsgierig zijn handelingen volgde. Helaas waren de weersomstandigheden nogal belabberd dus het maken van een goede foto mislukte.

Willem heeft raaf nummer 1 uit de boom gehaald om nog wat metingen te kunnen verrichten. Daarna is het dier op de grond achtergelaten. De verwachting was dat ook nummer 2 geen lang leven gegund was. Bij een controle een paar dagen later bleek nummer 2 echter nog steeds in leven te zijn. Van nummer 1 was geen enkel spoor meer te vinden.

Kortom met onze actie hebben we waarschijnlijk een raaf het leven gered, maar een boommarter een maaltijd onthouden. ..

Foto 1: Prooirest van een boommarter, een nestjonge raaf. Boswachterij Veenhuizen, Drenthe.
(Foto: Aldrik Pot)

Boswachterij Gieten/Borger (Hans Kleef)

In deze boswachterij kon Hans dit jaar één nest vaststellen.

Dwingelderveld (Peter Tydeman, Ben de Nijs)

Ook dit jaar huisde in het zomerhuisje van de familie Van der Klauw, aan de rand van het Dwingelderveld, weer een marter met jongen. Er werden vier jongen geboren. Op 17 mei verhuisde de moeder met haar jongen naar een andere locatie in het huisje. Daarbij liet ze een verzwakt jong achter dat niet veel later stierf.

Hart van Drenthe (Aaldrik Pot, Pauline Arends, Tonnie Sterken, Lammert de Boer)

Voor het vierde opeenvolgende jaar zijn de boswachterijen Schoonloo, Grolloo en Hooghalen in het Hart van Drenthe systematisch onderzocht op boommarters. En zowaar, de aanhouder wint. Dit jaar werden twee nesten gevonden, alleen was mijn eigen inspanning tevergeefs. Het nest (twee jongen) in de boswachterij Hooghalen werd bij toeval ontdekt door de natuurfilmers Henk en Janetta Veenhoven. Zij hebben dagelijks, totdat de moeder met haar ongeveer 7 weken oude jongen vertrok, bij de boom filmopnames gemaakt. Het nest van deze boommarter zit op nog geen 200 meter van de inmiddels bekende steenmarter die dit jaar drie jongen ter wereld bracht. (Pot, 2012).

In 2008 werd voor het laatst een boommarternest gevonden in de boswachterij Schoonloo. In de jaren daarna werden voortdurend sporen gevonden en waarnemingen van een boommarter (al dan niet met jongen) gedaan die er op wezen dat het territorium nog wel bezet was. Bij de eerste bezoeken leken twee uilenkasten bezet door een marter (latrine op het deksel). Bij controle eind april bleken de kasten echter leeg. Niet veel later dook echter een boommarter op in één van de huisjes in de boswachterij. De boommarter had zich met haar twee jongen verschanst in de schoorsteen. Later trok ze met haar jongen naar de bijbehorende schuur. Het was de afgelopen jaren niet in mij opgekomen ook eens een kijkje bij het huis te nemen. Na de ervaringen in het Dwingelderveld had ik beter moeten weten...

Noord- Drenthe

Hans Kleef heeft dit jaar weer een nest kunnen vaststellen in de bossen rond Schipborg, waarmee de status van 'knipperlichtgebied' wellicht kan worden verhoogd naar een vast voortplantingsgebied.

In de Kop van Drenthe dook nog een opvallende boommarter op bij Roderesch, ten zuiden van het landgoed Mensinge (via Kees Voogd).

Op de foto die is gemaakt lijkt het dier in kwestie een aangezogen tepel te hebben. In de omgeving worden vaker boommarters waargenomen, maar levert de inspectie van de bekende holle bomen nooit een nest op. Maar ook hier is het niet uit te sluiten dat boommarters een van de vele vakantiehuisjes kiezen boven een natuurlijke nestgelegenheid.

Overige gebieden

Uit de overige gebieden zijn geen voortplantingsgevallen gemeld. In het bos van het Noordsche Veld is een speciale kast wel in gebruik bij een boommarter (latrine op deksel, prooi-resten onder de boom, vastgelegd op cameraval), maar er werden bij hengcam-controles geen jongen aangetroffen. Wel werd er bij toeval op 21 maart een slapende boommarter aangetroffen in een oud roofvogelnest op 1,5 kilometer afstand van deze kast. Mogelijk ging het om hetzelfde dier. In Odoorn werd op 18 juli nog een verkeersslachtoffer van de weg geraapt (via waarneming.nl).

2.3 Friesland

2.3.1. Vaste voortplantingsgebieden

Gaasterland (Durk Jelle Venema)

Durk Jelle Venema vond dit jaar twee nesten in Gaasterland (Starnumanbossen en Nijemirdumerheide), beide in bosuilenkasten. Alleen bij het nest in de Starnumanbossen kon hij de jongen tellen, drie om precies te zijn. Bij het andere nest waren geen jongen zichtbaar. In de nestkasten waren dit jaar volgens Durk opvallend veel resten van roofvogels aanwezig. Verder merkt hij op dat hij in de afgelopen jaren in alle twintig nestkasten die hij in Gaasterland volgt sporen van boommarters heeft aangetroffen.

Ravenswoud en Blauwe Bos (Hans Kleef, Aaldrik Pot)

In 2013 weer geen boommarters in Ravenswoud. In het Blauwe Bos bij Haulerwijk was de bekende nestkast weer bezet. Op 15 mei lag er één jonge marter van 7 tot 10 dagen oud in het nest. De nestkast staat op het punt van instorten. Daarom is in het voorjaar vlakbij een nieuwe nestkast opgehangen.

Bakkeveen (Hans Kleef)

In de bossen rond Bakkeveen (Slotplaats) vond Hans Kleef dit jaar geen nest.

2.3.2. Overige gebieden

Wender Bil vond op 5 mei, tijdens roofvogelinventarisatiewerkzaamheden, een nest van een boommarter in de Lippenhuisterheide, ten zuiden van Beetsterzwaag. Hij kon de jongen horen piepen. Op 12 mei was het moertje nog aanwezig. Onder het nest lagen resten van gaai, koperwiek, zanglijster en merel.

Jacob Hanenburg legde met een cameraval een boommarter vast in De Houtwiel, een open moerasgebied ten zuiden van Dokkum (Foto 2). Gebieden in de omgeving waar eerder boommarter zijn waargenomen (Oude Venen, Lauwersmeer) liggen hemelsbreed op 15 kilometer afstand. De tussenliggende gebieden zijn zeer open weide- en akkerlandschappen.

Opmerkelijk was ook nog de vondst (16 december) van een dode boommarter door Bauke Koster in de Haskeveensepolder boven Heerenveen. Het dier lijkt te zijn aangereden door een trein!

En in de categorie opmerkelijke plaatsen mag ook de vogelikhut in Piaam niet ontbreken. Hier werd dit jaar weer meerdere keren een boommarter gezien.

Foto 2: Boommarter in de Houtwiel, Friesland. (foto Jacob Hanenburg).

3. Conclusie

2013 was met een aantal van 14 ontdekte nesten geen goed jaar voor Noord-Nederland. (aantallen in voorgaande jaren: 2010 – 21; 2011 – 15, 2012 - 19). Vooral in het Drents-Friese Wold was het dit jaar erg mager. Verheugend is natuurlijk wel de definitieve vestiging van de boommarter in de provincie Groningen met voortplanting in de Sellinger bossen en het Noorderlaarder bos. Bij 12 nesten kon het aantal jongen worden vastgesteld. Het totaal aantal jongen van deze 12 nesten bedroeg 26, een gemiddelde van 2,2.

Om iets zinnigs te kunnen zeggen over schommelingen in het aantal nesten en het gemiddeld aantal jongen zou je het aantal gevonden nesten om te beginnen moet afzetten tegen het aantal uren dat er besteed is aan veldwerk in vaste gebieden. Het aantal velduren van Hans Kleef en ondergetekende in de vaste gebieden zal jaarlijks niet veel verschillen. Maar dan nog, in dit overzicht spelen toevallige vondsten misschien een te grote rol. Voor een gedegen populatie-analyse is het interessanter om te wachten op een publicatie van het jarenlange onderzoek van Hans Kleef in het Drents-Friese Wold.

Foto 3: Boommarter op leeg buizerdnest V058, boswachterij Veenhuizen, 20 juni 2013. De dag ervoor was ook het laatste van de twee donskuikens ineens verdwenen. Op de beelden bij dit nest is niet te zien door welk dier de jongen zijn geprederd. (foto Aldrik Pot/Willem van Manen)

Het lijkt er op dat de boommarter zich behoorlijk aan het verspreiden is in Noord-Nederland, maar dit kan ook een waarnemerseffect zijn. Immers, ook in het verleden werden er wel boommarters op opmerkelijk plaatsen gevonden.

Door het toenemende gebruik van cameravallen is het niet onlogisch dat explorerende dieren vaker worden opgemerkt. Vooralsnog vertaalt die verspreiding zich nog niet meteen in het aantal nesten dat gevonden wordt.

Ik wil de komende jaren meer inzicht proberen te krijgen in de interactie tussen predatoren en meer specifiek in hoeverre boommarters verantwoordelijk zijn voor predatie van roofvogels en hun nesten. Daarvoor heb ik samen met Willem van Manen het afgelopen jaar ervaring opgedaan met het plaatsen van cameravallen bij roofvogelnesten. De eerste resultaten daarvan zijn in ieder geval bijzonder te noemen. Bij de vier buizerdnesten waar een camera was geplaatst, werd in de loop van het broedseizoen een boommarter vastgelegd (Foto 3). Maar telkens pas voordat de vogels waren begonnen met broeden, of nadat het nest eerst was leeggeroofd door een havik of dat de jongen op een andere manier waren verdwenen. Er is niet waargenomen dat een boommarter de jongen van het nest grist.

En... wellicht is het ook zinvol wat uurtjes te besteden aan huisbewonende boommarters.

Dankwoord

Met dank aan alle waarnemers, met name: Hans Kleef, Florian Bijmold, Harry Bosma, Wender Bil, Henk van der Klaauw, Peter Tydeman, Ben de Nijs, Pauline Arends, Tonnie Sterken, Henk Bos, Janette Veenhoven, Jacob Hanenburg, Lammert de Boer, Willem van Manen, Stefan Visscher, Nico de Vries en Durk Jelle Venema.

Literatuur

Pot, A., 2013. Boommarters in Noord-Nederland. Jaaroverzicht 2012. In: MARTERPASSEN XIX, van Maanen, Pot & van den Horn, Eds., 21-25. Werkgroep Boommarter Nederland.

METHODEN EN TECHNIEKEN

De boommarterpopulatie in het Ridderoordse Bos bij Bilthoven

Ruud van den Akker

1. Inleiding

Sinds tien jaar inventariseer ik o. a. een deel (ongeveer 100 ha) van het Ridderoordse Bos (eigendom van Stichting Het Utrechts Landschap) op boommarters. In deze jaren werd slechts tweemaal een nest gevonden: in 2004 en 2006. Het nest bevond zich beide jaren in dezelfde beuk.

In het gebied staan vrij veel bomen met gaten, vooral beuken, in mindere mate eiken, grove dennen en een enkele tamme kastanje. Bomen met roofvogelhorsten zijn niet zeldzaam. Het hele jaar zijn hier aanwezigheidssporen van boommarters te vinden. Keutels op paden, soms een latrine in een boom, prenten in de sneeuw. Diverse malen werd een boommarter gezien op paden en tijdens observaties van dassen op hun burchten. Boommarters zijn in Ridderoord zeker niet zeldzaam. Elk jaar was het weer de vraag: "Waar werpen de moertjes hun jongen?"

2. Ervaringen met fotovallen op voerplaatsen

In 2008 ben ik begonnen het gebruik met het gebruik van fotovallen, waarover verschillende ervaringen zijn beschreven in MARTERPASSEN. In de loop van de tijd werd deze werkwijze verder ontwikkeld. Daarnaast kwamen steeds betere fotovallen beschikbaar. In het kader is de methode nader beschreven.

In de herfst van 2008 werden drie voerplaatsen ingericht, op onderlinge afstanden van 300 tot 1000 meter. Na een paar weken werden twee plaatsen af en toe bezocht door twee individuele marters, zoals vastgesteld op basis van het befpatroon. Tweemaal per week werd gevoerd en werd nieuwe lokstof aangebracht. In de winter 2008-2009 werden soms nieuwe voerplaatsen ingericht als het bleek dat de pindakaas vooral in de magen van eekhoorns, grote bonte specht en dassen belandde. De marters ontdekten de nieuwe voerplaatsen meestal snel.

De methode van inventarisatie met behulp van fotovallen

Benodigdheden: een fotoval, een blokje hout met een lengte van ongeveer 20 cm en een doorsnede van 6-8 cm, bij voorkeur gezaagd uit een ruwe tak of –stam; stug draad bijv. zwart montage draad; als lokstof een 1:1 mengsel van visolie en anijsolie en als voedsel pindakaas.

De opstelling:

1. De fotoval wordt ongeveer 30 cm boven de grond aan een boom bevestigd, bij voorkeur door de ophangband met een paar schroeven aan de boom te schroeven.
2. Het blok moet horizontaal en evenwijdig aan de fotoval worden opgehangen. Er zijn verschillende mogelijkheden: a) in het midden van het blok een schroefoog draaien, hieraan de draad vastmaken en de draad bevestigen aan een tak. b) in beide kopse kanten van het blok een schroefoog draaien en het blok met twee draden ophangen. Hierbij is de kans zeer klein dat het blok gaat draaien. c) eventueel twee palen of buizen een meter uit elkaar in de grond slaan en tussen de palen, op een hoogte van ongeveer 60 cm, een draad spannen. Aan deze draad kan dan blok opgehangen worden volgens a of b.
3. Het blok moet ongeveer 40 cm boven de grond hangen : een boommarter moet dan recht op gaan staan om bij het voedsel te komen en muizen kunnen er **niet** bij springen.
4. De lokstof wordt gedruppeld op takken in de directe omgeving, op een hoogte van zo'n twee meter om voldoende verspreiding door de wind te bewerkstelligen. Ook worden wat druppels op het blok gesprend.
5. De pindakaas wordt alleen op de achterzijde van het blok, gezien vanuit de fotoval, gesmeerd.

In deze beschrijving zitten een paar belangrijke wijzigingen vergeleken met mijn eerdere schrijfsels in MARTERPASSEN. Het blok werd aanvankelijk vertikaal opgehangen en rondom ingesmeerd met pindakaas. De nadelen hiervan zijn dat dit maar een beperkt aantal opnamen van de buikzijde van de marter oplevert en de bef of een gedeelte ervan vaak achter het blok schuil gaat. Aan opnamen van de rug of van opzij heb je niet zoveel. De buikzijde levert informatie over het individu specifieke befpatroon. Bij adulte dieren is het geslacht te bepalen. Daarom wordt het blok horizontaal opgehangen en alleen de achterzijde van pindakaas voorzien. Hiermee "dwing" je het dier om met zijn buik naar de fotoval te gaan staan.

Regelmatig deden de marters in dezelfde nacht verschillende voerplaatsen aan. Ze lopen kennelijk 's nachts het hele gebied af en herkennen de geur van lokstof en pindakaas. Dit ging zo door tot in april 2009, toen een

moertje met aangezogen tepels op een voerplaats verscheen. Kort daarna verscheen een tweede moeder, eveneens met aangezogen tepels, op een andere voerplaats. Ze moeten dus beiden jongen hebben!

Intensief zoeken naar de nestplaatsen leverde geen enkel positief resultaat op. Het is wel mogelijk dat een nest zat in een aan Ridderoord grenzend militair complex. Op dit complex heeft Johan Metselaar ooit een aantal oude munitiekisten opgehangen voor boommarters. De voerplaats lag ongeveer 50 meter van bovengenoemd complex en werd door steeds dezelfde moeder bezocht. De tweede moeder kwam uitsluitend op een andere voerplaats, één kilometer van het complex.

In juni/juli verschenen de moertjes, elk met twee jongen, vrijwel dagelijks op hun vaste voerplaatsen. De voerfrequentie werd opgevoerd van tweemaal naar driemaal per week. De pindakaas werd aangevuld met fruit (stukjes appel en peer). Om voldoende informatie over het bepatronen te verkrijgen werd een tweede fotoval bijgeplaatst (één op videostand, de andere op fotostand). Soms werd nog een derde fotoval ingezet, een eerste generatie Cuddeback, deze kan echter maar één foto per minuut maken.

Het voordeel van deze fotoval is dat hij beschikt over “normaal” flitslicht waardoor opnamen in het donker altijd in kleur zijn en bovendien contrastrijker zijn dan infrarood foto's. (Boommarters reageren niet zichtbaar op flitslicht, hetgeen blijkt uit gelijktijdig opgenomen video's)

Deze ervaringen leidden daarna tot een andere aanpak voor het vaststellen van voortplanting, naast het zoeken naar nestplaatsen. Men begint met eind februari voerplaatsen in te richten en tweemaal per week te voeren. Verschijnt er een moeder met aangezogen tepels (meestal in april of begin mei) dan wordt de voerfrequentie opgevoerd naar driemaal per week. In juni of juli komt het moeder dan samen met haar jongen op de vaste voerplaats.

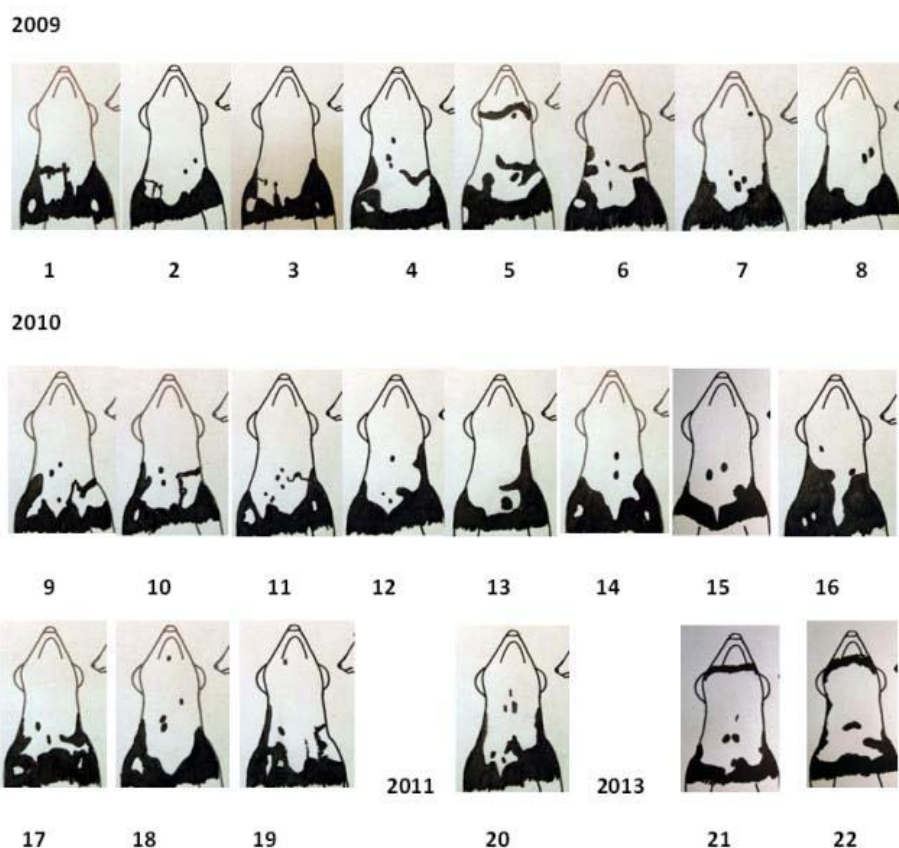
3. Individuele herkenning op basis van het bepatroon

Om boommarters individueel te herkennen aan de hand van het bepatroon is lastiger dan het in eerste instantie lijkt. Infrarood opnamen zijn vaak onvoldoende scherp voor een betrouwbaar resultaat. De marter moet recht voor de fotoval staan, een geringe verandering kan al tot gevolg hebben dat bijvoorbeeld een vlekje niet meer te zien is. In juni en juli komen de moertjes vaak ook bij daglicht op de voerplaatsen, hetgeen kleuropnamen oplevert. Deze zijn beter te beoordelen. Jongen leveren de meeste problemen op. Vooral in het begin zijn ze nog te klein om bij de pindakaas te komen. Het blok lager ophangen biedt soms soelaas, maar dit vergroot de kans dat muizen erbij kunnen springen en zich over het voedsel ontfemen. Mijn werkwijze is zoveel mogelijk schetsjes te maken van geschikte foto's en videobeelden. Door een serie schetsjes van hetzelfde etende dier naast elkaar te leggen krijgt men meestal wel een betrouwbaar beeld van het bepatroon op. Bij jongen is dit lastiger, ze zijn veel wispelturiger. Bovendien is er vaak enige overeenkomst van het bepatroon van de jongen onderling en dat van het moeder.

4. Resultaten

In de jaren 2009 tot 2013 werden in totaal 22 boommarters geïdentificeerd. In de Figuur 1 zijn de opgetekende bepatronen te zien. In Tabel 1 zijn de gegevens van alle dieren bijeen gebracht: volgnummer, geslacht, geboortjaar, jongen, latere waarnemingen en verdere opmerkingen. Waarnemingen in latere jaren worden niet apart vermeld in het betreffende jaar. In totaal zijn 17 jongen waargenomen, van 7 van deze jongen is het bepatroon niet bekend.

Elk jaar verschijnen bovendien ook onbekende marters op de voerplaatsen, waaronder in totaal 4 adulte mannen: drie in 2010 en één in 2011, zie bijgaande tabel. Deze mannen werden alleen waargenomen tijdens de ranstijd, dat wil zeggen in juli en soms in augustus. Bij jongen is het scrotum nog niet voldoende ontwikkeld om op basis hiervan het geslacht te kunnen bepalen.

Figuur 1. De befpatronen van de op de cameravallen opgenomen boommarters in het Ridderoordse Bos over de periode 2009-2013. De volgnummers verwijzen naar Tabel 1.

Tabel 1 Boommarters waargenomen op Ridderoord in de periode 2009-2013.

Volg-nummer	Geslacht	Geboorte-jaar	Jongen	Latere waarneming	Opmerkingen
2009					
1	Moer	?	2	2010	In 2010 aangezogen tepels, jongen zijn niet waargenomen
2	?	2009	Jong van #1	Nee	
3	?	2009	Jong van #1	Nee	
4	Moer	?	2	2010	In 2012 op Beukenburn met 3 jongen
5	Man	2009	Jong van #4	Nee	Verkeersslachtoffer, gevonden op 13-08-2009
6	?	2009	Jong van #4	2010	
7	?	?		2010/2011/2012	
8	Moer	?		2011/2012	
2010					
9	Moer	?	5	nee	Van één jong is geen befpatroon beschikbaar
10	?	2010	Jong van #4	nee	
11	?	2010	Jong van #4	2011	
12	?	2010	Jong van #4	2012	
13	?	2010	Jong van #4	2011	
14	Moer	?	1	2012(?)	
15	?	2010			
16	Moer	?		2012	In 2013 2 jongen op Beukenburg
17	Man (ad.)	?	n.v.t.	nee	
18	Man (ad.)	?	n.v.t.	nee	
19	Man (ad.)	?	n.v.t.	nee	
2011					
20	Man (ad.)	?	n.v.t.	nee	
2012					
14 ?	Moer	?	2	nee	Onduidelijk befpatroon. Identificatie onzeker
2013					
21	Moer	?	2		Van één jong is geen befpatroon beschikbaar
22	Man	2013	Jong van #21		Verkeersslachtoffer, gevonden op 01-09-2013

Het is zeker niet zo dat alle waargenomen boommarters permanent in Ridderoord verblijven. Ze zwermen uit naar omliggende gebieden. In het aangrenzende landgoed Beukenburg (Utrechts Landschap) waren in 2012 en 2013 aanwijzingen van voortplanting. De ingerichte voerplaatsen werden binnen enkele dagen ontdekt en daarna vrijwel elke nacht bezocht. Dit suggereert dat de dieren bekend waren met de geur van pindakaas. In 2012 bevond zich in Beukenburg een moeder met drie jongen.

Van deze moeder is er maar één opname van een deel van de bef. Deze opname toont echter sterke overkomst met de bef van moeder nr. 4 die in 2009 twee jongen had in Ridderoord. In 2013 betrof het een moeder (nr. 16) die in 2010 en 2012 was geregistreerd in Ridderoord. Nu had zij 2 jongen. Het is dus aannemelijk dat deze “pindakaasmarters” geconditioneerd zijn vanaf hun prille jeugd.

In de herfst en winter van 2010 werd op drie landgoederen van het Utrechts Landschap ten zuiden van de gemeente De Bilt een inventarisatie uitgevoerd. In Sandwijck werd de pindakaas consequent opgegeten door dassen en spechten. In Oostbroek werden twee verschillende boommarters waargenomen. Het duurde twee resp. drie weken voordat de marters de pindakaas ontdekten. Vervolgens kwamen ze nog maar af en toe eens langs, vrijwel altijd kort nadat de pindakaas was aangebracht. Vervolgens werd de voerfrequentie opgevoerd van eenmaal naar driemaal per week en werden de marters vaste klanten. Een vergelijkbaar patroon vertoonde een boommarker in de Nienhof.

5. Conclusies

Zonder dat de nestplaats gelokaliseerd kon worden, heeft in de jaren 2009 – 2013 zevenmaal voortplanting plaats gevonden in een deel van het Ridderoordse bos. Deze constatering is volledig te danken aan de observaties van een aantal voerplaatsen met fotovallen. Boommarters pendelen buiten het voortplantingsseizoen regelmatig tussen de verschillende voerplaatsen. Dit is niet het geval bij moertjes met hun jongen, ze blijven hun voerplaats trouw. In 2012 en 2013 werd maar één voerplaats geobserveerd: een deel van de fotovallen werd dat jaar gebruikt in andere projecten. Het valt derhalve niet uit te sluiten dat in die jaren nog meer gevallen van voortplanting zijn geweest, zoals in 2009 en 2010.

Uit het hier beschreven onderzoek volgt m.i. dat het zoeken naar nestbomen slechts een deel van het aantal gevallen van voortplanting oplevert. De vraag blijft “waar werpen de moertjes hun jongen”. Sinds 2011 staan vrijwel permanent 1-3 fotovallen op een dassenburcht in Ridderoord. Achtmaal werd een boommarker gefotografeerd, eenmaal in de zomer en zevenmaal in de wintermaanden. Op basis van prenten in de sneeuw lijkt het er sterk op dat ze dan slapen in een niet door dassen gebruikt deel van de burcht. De fotovallen staan uiteraard gericht op door dassen belopen pijpen. Misschien zijn de niet- belopen pijpen wel interessanter wat betreft de boommarters.....

ZIJPASSEN

Vliegende eekhoorn en boomarter in Estland

Mark Zekhuis

Eind april (2013) was ik met Robert Ketelaar in Estland. Onze doelsoort was de vliegende eekhoorn maar daarnaast pakten we natuurlijk allerlei andere mooie soorten mee zoals auerhoen, korhoen, steenarend, witrugspecht en bruine beer. Hoewel ik eigenlijk vogelaar ben, vind ik het erg leuk om in het buitenland bijzondere zoogdieren te zoeken. Het is een mooi excuus om naar desolate gebieden te gaan en ook 's nachts buiten te zijn. Zo heb ik al veel uithoeken bezocht, bijvoorbeeld voor soorten als wilde kat, Europese lynx, Spaanse lynx, wolf, bruine beer, veelvraat, Saimaa-ringelrob, eikelmuis en sneeuwluiwaard. Gelukkig waren vrijwel alle trips succesvol. De eerste trip, voor de sneeuwluiwaard in Kazachstan, was dat niet. Afgelopen februari heb ik alsnog twee sneeuwluiwaarden prachtig gezien in Ladakh (India). De Pyreneese desman zou ik ook graag eens willen zien... Maar nu eerst de vliegende eekhoorn.

Veel mensen weten niet dat er in Europa vliegende eekhoorns leven, maar in de ongestoorde bossen van Estland en Finland komen ze nog voor. Ik ben in contact gekomen met een onderzoeker die in Estland enkele gezonderde vliegende eekhoorns bestudeert. In Estland leven naar schatting nog maar ongeveer 50 tot 100 exemplaren. Ze worden zwaar bedreigd door verlies aan leefgebied en isolatie. Grote kapvlaktes, met ongeschikt jong bos, isoleren de laatste snippers geschikt bos. In sommige resterende stukken bos van 3 tot 6 hectare leven nog enkele beesten, maar door inteelt zal dit waarschijnlijk niet lang meer duren. Er zijn maar een paar beschermde gebieden die wat groter zijn.

De vliegende eekhoorn is een nachtdier dat met de schemering naar buiten komt. Vliegende eekhoorns gebruiken meerdere nestholtes waarin ze overdag schuilen. Zij houden geen winterslaap en zijn dan ook actief in de winter. Vliegende eekhoorns leven in natte taigabossen met een dominantie van ratelpopulier en fijnspar. Die ratelpopulier (of esp) moet dik genoeg zijn zodat grote bonte specht en witrugspecht hier nestholtes in maken. Oude nestholtes, al iets dichtgegroeid en diep genoeg, zijn favoriet voor vliegende eekhoorns.

Nou komt het... de boomarter is hun grootste vijand! Die nestholtes moeten zo klein zijn dat de boomarter er niet in kan en ook nog eens diep genoeg zodat een boomarter de eekhoorns er niet uit kan hengelen met zijn poot. Tevens hebben de eekhoorns graag dat er een fijnspar tegen de kale stam van de ratelpopulier staat. De fijnspar vormt enige dekking tegen hun tweede grote vijand, de oeraluil. Onder deze dekking kunnen de eekhoorns dan veilig het nest verlaten en weer benaderen.

Onze gids Uudo beschikt over twee gezenderde vliegende eekhoorns. Een daarvan is Teisi, een wijfje dat nog alleen leeft in een bos van 3 ha groot. Daarom lukt het ons relatief eenvoudig om haar te zien, als ze in de schermer haar nestkast verlaat. In de fijnspar eet ze nog wat sparrennaalden, klimt hoger de ratelpopulier in, eet hier nog wat knoppen van en klimt dan weer hoger. Op een gegeven moment zien we haar op een hoogte van 20 meter uit de boom springen en glijdt ze over ons heen en verdwijnt in het schemerige bos. Prachtig! De dagen erna helpen we Uudo andere bossen te inventariseren op aanwezigheid van vliegende eekhoorns. De beste manier is zoeken naar de kleine keuteltjes op de voet van geschikte ratelpopulieren. Een dag later vangen we Teisi om de batterij van haar zender te vervangen.

De andere vliegende eekhoorn, een gezenderd mannetje, krijgen we niet te pakken omdat dit dier in een onbereikbaar hol slaapt. Uudo vertelt dat hij dat hij vorig jaar een gezenderde vliegende eekhoorn is kwijtgeraakt als gevolg van predatie door een boomarter.

Als we door de resterende geschikte stukken nat bos lopen om te zien of hier nog steeds vliegende eekhoorns leven, vinden we ook meerdere vallen in het bos. Het gaat om twee typen vallen waarmee men boomarters vangt.

De eerste is -volgens Uudo- de zogenaamde Russische Val (zie foto 1). Dit is een stellage met twee horizontale boomstammetjes /balken boven elkaar. Beide balken vallen op elkaar omdat ze aan weerszijden tussen

twee verticale boomstammen geklemd zitten. Aan een kant kan het geheel scharnieren, en aan de andere kant wordt tussen beide balken een stokje geplaatst. Voor de foto heb ik dat even gedaan bij dat metalen plaatje. De bovenste balk steunt op een stokje. Aan dat stokje en tussen de balk zit dan aas. Als een boommarter aan het aas trekt valt het stokje weg en valt de bovenste boomstam op de marter. Het dier zit dan beklemd tussen beide balken. Het raamwerk boven de val dient voor dennentakken die er voor zorgen dat het aas uit het zicht is van kraaiachtigen. De schuine boomstam zorgt er voor dat de marter gemakkelijk bij het aas kan komen.

Foto 1: De Russische Val die wordt gebruikt voor het vangen van boommarters.

Het andere type val bestaat uit een houten koker die als een nestkast aan de boom hangt (foto 2, links). De onderkant bestaat uit gaas waarop het aas wordt gelegd (foto 2, rechts). De marter kan er dan via de boom of schuine boomstam van boven bij: de bovenkant is gewoon open. Maar in die kast, in die spleet met dat ket-tinkje wordt dan een klem gezet. Als de marter van boven af bij het aas onderin de kast wil komen, komt deze de openstaande klem tegen. Ook hier dienen sparrentakken ervoor om te voorkomen dat kraaiachtigen er bij kunnen. De vallen op de foto's waren niet in gebruik.

Foto 2: Het tweede type boommarterval.

Deze vallen in het bos van de vliegende eekhoorns zijn van een lokale jager. Uudo is blij dat iemand hier af en toe nog wat boommarters wegvangt. Voor de laatste vliegende eekhoorns is de aanwezigheid van een dergelijke predator helemaal niet wenselijk. Volgens de gids zijn nu overal boommarters te sporen, terwijl dat vroeger niet zo was. Voordat in Europa de anti-bont campagnes van start gingen werden boommarters flink bejaagd. Hun pels was toen zeer waardevol. De waarde is te vergelijken met de die van een koe, of met twee of drie maandlonen van een gemiddelde burger. Iedereen die buiten woonde en sporen van een marter zag, probeerde deze ook te vangen. Ze waren toen zeer schaars, mede omdat sommige mensen professioneel op boommarters gingen jagen. Helaas is dat tegenwoordig volgens Uudo niet meer het geval. Boommarters worden alleen nog vanuit soortbehoud (ten behoeve van de vliegende eekhoorn) en als hobby bejaagd.

Thuis, na wat gegoogled te hebben, zie ik dat het aantal boommarters in Estland rond 1950 op 1000 tot 2000 exemplaren werd geschat. Rond 1995 schat men hun aantal al op 7000, en wordt genoemd dat ze overal toenemen. Dat er jaarlijks iets van 600 boommarters worden gevangen houdt die opmars niet tegen. Het zou me niet verbazen als de soort ook in Nederland voorlopig nog blijft toenemen.

Later, als we gaan afrekenen voor ons verblijf, laat de gastvrouw ons nog een huid zien van een albino boommarter (zie foto 3). Dit dier was jaren geleden door haar man gevangen in de omgeving van het Murakara veen, bij Oonurme.

Overigens: een maand nadat we thuis waren kregen we het bericht dat Teisi niet meer leeft.....een boommarter heeft haar gegrepen.

Foto 3. De pels van een albino boommarter.

.HUISHOUDELIJK

Jaarverslag 2013

Secretaris WBN

In 2013 hebben weer boomarter-inventarisaties plaatsgevonden in de gebruikelijke gebieden. De resultaten over 2012 werden gepubliceerd in de jaarbrief MARTERPASSEN XIX, die in maart 2013 verscheen.

De gebruikelijke voorjaarsvergadering vond in 2013 plaats bij Natuurmonumenten in het bezoekerscentrum Veluwezoom in Rheden. Het huishoudelijk deel van de vergadering werd dit jaar onmogelijk gemaakt door de aanwezigheid van erelid H. Wijsman, die de gemaakte afspraken met het bestuur van de Zoogdiervereniging ontkende om zijn aanwezigheid te beperken tot het wetenschappelijk deel van elke WBN-bijeenkomst. Nadat bleek dat H. Wijsman niet van plan was te vertrekken, is besloten om het huishoudelijk deel van de vergadering af te lasten en direct over te gaan naar het wetenschappelijke gedeelte. Na afloop van de bijeenkomst is Bram Achterberg per email als nieuwe voorzitter voorgedragen aan de leden met het verzoek om binnen uiterlijk twee weken een eventueel bezwaar kenbaar te maken. Er bleek geen enkel bezwaar te zijn, waarmee de installatie van Bram als nieuwe voorzitter een feit was. Feestelijk was het niet, wel pragmatisch. Tijdens de voorjaarsbijeenkomst werd afscheid genomen uit het bestuur van Ruud van den Akker, Walther Bakker en Gerrit Visscher. Ben van den Horn (secretaris en penningmeester) en Hugh Jansman (vice-voorzitter) zijn aangebleven om samen met voorzitter Bram Achterberg het bestuur te vormen.

Tijdens de wetenschappelijk vergadering toonde Ruud van den Akker een fraaie film van een martergezin in Beukenburg. Erwin van Maanen presenteerde een overzicht van de marterachtigen in het gefragmenteerd cultuurlandschap waar hij onderzoek doet. Tot slot had Vilmar Dijkstra een bijdrage over zijn onderzoek naar relaties tussen boomartervoorkomen en muizen.

Naast telefonisch contact en mailoverleg vergaderde het bestuur dit jaar één keer en heeft zich bezig met name gehouden met het zoeken naar meer nieuwe bestuursleden. Niet eenvoudig, maar er zijn mogelijke kandidaten gevonden. Vilmar Dijkstra is gesteund met een financiële bijdrage voor zijn onderzoek naar de relatie tussen boomarterworpgroottes en muizenstand. De financiële situatie van de WBN kan wederom als stabiel worden beschouwd. Er zijn geen bijzondere uitgaven gedaan.

Ook dit jaar zijn er weer enkele MARTERPASSEN over de post verstuurd en nooit aangekomen; de betrouwbaarheid van de dienstverlening van post.nl heeft een nieuw dieptepunt bereikt.

Het bestuur heeft besloten alleen inhoudelijke bijeenkomsten te organiseren. Per email zullen bestuursmedelingen worden gedaan eventuele voornemens voor besluiten aan de leden worden voorgelegd.

Tot slot kan worden vermeld dat er de wens is om in de toekomst meer samen te werken met de Werkgroep Kleine Marterachtigen. Gedacht wordt aan het gemeenschappelijke organiseren van inhoudelijke bijeenkomst. Daarmee kunnen andere marterachtigen verder worden geholpen om de aandacht te krijgen die ze verdienen.

Begroting Werkgroep Boommarter Nederland 2014

Secretaris WBN

Post	Inkomsten (€)	Uitgaven (€)
Rente	40,00	
Subsidie Zoogdiervereniging (2013 en 2014)	500,00	
Giften	30,00	
Contributie WBN-leden (incl. MARTERPASSEN XX)	900,00	
MARTERPASSEN XX		1000,00
Webhosting		150,00
Bestuur		50,00
Debiteuren WBN 2013 (inkomsten)	210,00	
Kostenbetalingsverkeer		80
Onderzoek		300,00
Recette winkel	25,00	
Vergaderingen		50,00
Batig Saldo		75,00
	1705,00	1705,00

Financieel Verslag 2013 Werkgroep Boommarter Nederland

Secretaris WBN

	Baten (€)		Lasten (€)	
	Begroot	Gerealiseerd	Begroot	Gerealiseerd
Rente	40,00	77,04		
Subsidie Zoogdiervereniging 2013	250,00	0,00		
Giften	10,00	31,50		
Contributie WBN-leden (incl. MARTERPASSEN XIX)	800,00	690,00		
MARTERPASSEN XIX			800,00	941,26
Webhosting			125,00	125,84
Bestuur			50,00	64,76
Kosten betalingsverkeer			80,00	89,29
Onderzoek			300,00	300,00
Recette winkel	25,00	107,45		
Debiteuren WBN 2012 (inkomsten)	0,00	20,00		
Debiteuren WBN 2013 (uitgaven)			0,00	210,00
Crediteuren 2013	0,00	12,50		
Vergaderingen			25,00	52,50
Saldo Onderzoek Achterhoek			250,00	00,00
Saldo - Nadelig saldo	505,00	845,16	0,00	0,00
	1630,00	1783,65	1630,00	1783,65
Saldo Giro		256,27		237,13
Kas		60,42		67,36
Saldo Rentemeer		4763,71		4140,75
		5080,40		4445,24

Toelichting op de staat van baten en lasten

De rente-inkomsten, en giften zijn onderschat. Een fors aantal leden heeft geen gehoor aan de eerste oproep per email om de contributie over te maken (uiteindelijk betaalt iedereen wel). MARTERPASSEN XIX is duurder uitgevallen dan begroot. De begrootte subsidie van 250 € van de Zoogdierverseniging is dit jaar niet ontvangen. Naar verwachting wordt dit op verzoek in 2014 alsnog overgemaakt.

Er is 300 euro bijgedragen aan het muizenonderzoek van Vilmar Dijkstra. De Marterwerkgroep Achterhoek maakt gebruik van ons gironummer om fondsen te incasseren en er staat 250 € geparkeerd op onze rekening. Winkelinkomsten waren ruimer dan begroot. De kosten voor vergaderruimtes en de bestuurskosten zijn iets te krap begroot. De crediteuren 2013 zijn die leden die hun contributie vooruit betaald hebben. Uiteindelijk is het resultaat een nadelig saldo van 845,16 €.

Ledenlijst Werkgroep Boomarter Nederland

Secretaris WBN

Bram Achterberg, Koningin Wilhelminaweg 72, 3958 CP AMERONGEN, A.Achterberg@astro.ru.nl, 0343-452524,
Chris Achterberg, Koningin Wilhelminaweg 72, 3958 CP AMERONGEN, chris@achterberg-horst.demon.nl, 0343-452524, 06 51995134
Monique Achterberg-van der Horst, Koningin Wilhelminaweg 72, 3958 CP AMERONGEN, monique@achterberg-horst.demon.nl, 06 22481478
Gerben Achterkamp, Rijnlaan 153, 2105 XM HEEMSTEDE, gerben_a@dds.nl, 06-13501934
Ruud van den Akker, Berlagelaan 103, 3723 AC BILTHOVEN, rumarvandenakker@online.nl, 030 2280409, 06 22641186
Boudewijn, van , Baalen, Utrechtsestraat 15, 6811 LS ARNHEM, bphvanbaalen@gmail.com
Teun Baarspul, Leidsevaart 66, 2114 AD VOGELENZANG, teunbaarspul@hotmail.com, 023-5763717
Jop Bakker, Bethlehemstraat 48, 7011 BS GAANDEREN, ghoecknegt@hetnet.nl, 0315-327582, 06 151 727 49
Walther Bakker, Schout 35, 1625 BP HOORN (NH), Walther.W.Bakker@inter.nl.net, 0229 270 580, 0650 217 289
Huub Berger, Zeisterweg 106, 3931 MG WOUDENBERG, ber04884@planet.nl, 0343 491426
Geurt Besselink, Turfbergweg 28, 7348 BC RADIO KOOTWIJK, geurt@natuurfotogeurt.nl 06 42 085 530
Monique Bestman, Sportlaan 15, 3971 NA DRIEBERGEN, mbestman@xs4all.nl, 0343-533951
Florian Bijmold, Henric de Cranestraat 112 , 8374 KR KUINRE, fbijmold@planet.nl, 052-231 006 , 06-29073581
Fokko Bilijs, Stijne van Sallandstraat 50, 7431GS Diepenveen, fokkob@gmail.com, 0343-769012, 06-10054864
Edwin Bloemers, Begoniastraat 23, 3772 HA BARNEVELD, emmyb1@tele2.nl, 0342 414 811
Mark Boersma, Rietkamp 9, 8191 TH WAPENVELD, mboersma@solcon.nl 0620 615 262
Jan ten Bömer, Ordermolenweg 64, 7312 SL APELDOORN, jan.tbömer@upcmail.nl, 055 3552850, 0653 271 153
Wim Bomhof, Loolaan 90, 3971PP DRIEBERGEN RIJSENBURG, wim.bomhof@planet.nl, 0343-515031
Harry Bosma, Mijerweg 128, 8456 HG DE KNIPE, harryenpytsje@hetnet.nl
Marten van Bracht, Vlindermeent 68, 1218 CW HILVERSUM, mvbracht@planet.nl, 0629065139
Sim Broekhuizen, Herenstraat 19, 6981 CT DOESBURG, sim.broekhuizen@wur.nl, 0313-471 950, 0317 478 757
Wilco Busstra, St. Annastraat 38, 3811 WC AMERSFOORT, wilcobusstra@gmail.com 06-52716098
Cees Buys, Fazantlaan 109, 6951 JL DIEREN , info@royal-naturepress.nl, 0313-419 997, 06 53485999
Kees Canters, Zuiderkerkstraat 12, 8011 HG ZWOLLE, 038-4234589
Harry van Diepen, Troelstrastraat 2, 8161 DS EPE, dile@introweb.nl, 0578-615 114, 06 830 42 954
Vilmar Dijkstra, Pinksterbloemstraat 54, 6832 BK ARNHEM, vilmar.dijkstra@zoogdierverseniging.nl, 026-4431826
Gerhard Dirks, Gladiolenlaan 18, 1944 KW BEVERWIJK, gerhard@geras.demon.nl, 0251-238910
Walter Eijndhoven, Cornelia de Rijcklaan 21, 3723 PM BILTHOVEN, w.eijndhoven@online.nl, 030-2292811, 0612437126
Teunis Glismeyer, Bentinkstraat 61, 3882 EB PUTTEN, t.glismeyer@hetnet.nl, 0341-358003
Antonia Granneman, Raamvest 51a, 2011 ZK HAARLEM, antoniag@xs4all.nl
Jan van der Greef, De Beaufortlaan 8, 3971 BM DRIEBERGEN, jan.vandergreef@tno.nl, 0343-518491
Gert Jan Hallink, Schoolweg 21, 8383 EL NIJENSLEEK, gjjhallink@hotmail.com, 0521-380790
Margriet Hartman, J.J.P. Oudkwartier 5, 3723 ZA BILTHOVEN, mooibos@msn.com, 030-2257277
Udo Hassefras, Post Beheereenheid Utrecht Eiklaan 5, 3455 SL HAARZUILENS, U.Hassefras@Natuurmonumenten.nl, 030 2303700
Maurice La Haye, Daalseweg 314, 6523 CE NIJMEGEN, mlahaye@zonnet.nl, 024-3224655, 06-16818822
Leo Heemskerk, Prinses Irenestraat 8, 1901 DJ CASTRICUM, leo@heemdijk.demon.nl 06-47077710
Peter Heins, Weimarstraat 1, 7315 GV APELDOORN, p.heins@chello.nl, 055 5215662, 06 25124753
Roel Hoeve, D.v.Bourgondiestraat 57, 8325 GG VOLLENHOVE, roelhoeve@hetnet.nl, 0527 243001
Tim Hofmeester, Haarweg 199, 6709 RK WAGENINGEN, t.hofmeester@gmail.com 0611226222
Bert van 't Holt, Christiaan Huygenslaan 34, 3769 XW SOESTERBERG, muriel.bert@ziggo.nl, 0346-351448
Ben van den Horn, Celsiusstraat 4, 3817 XG AMERSFOORT, belise@ziggo.nl, 033-4625970, 06 50736366
Ronny Hullege, Esweg 13, 7441 GA NIJVERDAL, ronnyhullege@home.nl, 0642733996
Edward van IJzendoorn, Molenveltlaan 8, 2071 BS SANTPOORT, evijzendoorn@gmail.com, 023 8795600
Frans Jacobs, Rijnbanddijk 7, 4043 JH OPHEUSDEN, frans.jacobs@wur.nl, 0488 441 093, 0644 254 850
Ronald Jansen, Ericalaan 99, 7906 NC NORR, info@rwj-publishing.com 06-30085744
Hugh Jansman, Ossendamweg 6, 3768 CX, Soest, milvusnl@hotmail.com, 06 51 64 54 60, 0317 477867
Jenneke Kamphuis, Berkenlaan 15, 8181 NP HEERDE, jenneke.kamphuis@hetnet.nl, 06 1288 3335
Robert Keizer, Harnjesweg 20, 6707 EV WAGENINGEN, robertkeizer@hotmail.com, 0317-453477, 06 51198227
Rick van Kesteren, Heidehoeve 35, 3438 LN NIEUWEGEIN, rikes@casema.nl, 030-6013811
Hans Kleef, Hoofdweg 225, 9621 AJ SLOCHTEREN, hl.kleef@gmail.com, 0598-422193
Dick Klees, Legstraat 2a, 4861 RK CHAAM, info@Studiowolverine.com, 016-149 3170, 0621572238
Olga van der, Klis, Heldringsweg 4, 7351 BE HOENDERLOO, vdkli45@hetnet.nl, 055 3781079

Jeroen Kloppenburg, Gieterijstraat 57, 7411 EB DEVENTER, jeroen@peatfreak.com, 0570-853814
 Frank van der Knaap, van Poeljestraat 158, 2675 TB HONSELERDIJK, frankvdknaap@live.nl, 06-28307432
 Tjeerd Kooij, Arnoudstraat 22, 6824 GB ARNHEM, tkooij@ekoza.nl, 026-4452213, 06-20786375
 Kees de Kroon, Berkenweg 2 - C, 3941 JB DOORN, cmmdekroon@hetnet.nl, 0343 412442, 06 27105762
 Jochem Kühnen, Goudenregenstraat 5, 6573 XN BEEK UBBERGEN, kuhnennjm@hotmail.com, 024-6635719, 06-51914095
 Bertus de Lange, Da Costastraat 29, 2406 AS ALPHEN AAN DE RIJN, b.devogelaar@wolmail.nl
 Geert de Lange, De Spinde 502, 7772 HG HARDENBERG, boommarterwerkgroep@gmail.com
 Arda van der Lee, Stichts End 66, 1244PP ANKEVEEN, alder306@planet.nl, 035 6562309
 Peter van der Leer, Capella 10, 6922 LG DUIVEN, pvanderleer@hotmail.com, 0316-240146, 0640 573 061
 Rita van Liere, Middenlaan 32, 6869 VR HEVEADORP, roghorst123@hotmail.com
 Jannie te Linde, Jan Flintermanlaan 7, 9269 VV VEENWOUDEN, j.g.te.linde@knid.nl, 0511 474640
 René van Lopik, Amsterdamseweg 138, 6814 GJ ARNHEM, recona.van.lopik@planet.nl, 06 53179449
 Erwin van Maanen, Gewestlaan 45, 7431 AJ DIEPENVEEN, e.v.m.shaman@home.nl, 0570-614176
 Harold van der Meer, Roggeveld 51, 3902 ED VEENENDAAL, harold_zeearend@hotmail.com, 0318-548499
 Ronald Messemaker, Lingedijk 35, 4155 BB GELLICUM, R.Messemaker@Natuurmonumenten.nl, 0527-206520, 06-55825127
 Johan Metselaar, Boomstede 337, 3608 BA MAARSSSEN, johanmetselaar@casema.nl, 0346-567812
 Jaap Mulder, Berkenlaan 28, 3737RN GROENEKAN, muldernatuurlijk@gmail.com, 0610708498
 Gerard Muskens, Van Nispenstraat 4, 6561 BG GROESBEEK, gerard.muskens@wur.nl, gerard.muskens@gmail.com, 024-3976343, 06 51312667
 Adrie Nieuwenhuizen, Meervelderweg 22, 3888 NK NIEUW-MILLIGEN, nie-mill@hetnet.nl, 0577-456466
 Saskia Nijhof, Melkpad 67, 3755TM EEMNES, sasnij@gmail.com, 0652677602
 Bart Noort, Heijermanswende 53, 2182 WV HILLEGOM, bart@vleermuis.org, 0252-519899
 Ronald, van Os, Antwerpsestraatweg 183, 4631PN HOOGERHEIDE, ronald@vosnatuurbeheer.nl, 0651213344
 Mark Ottens, Papaverhof 45, 3772 GW BARNEVELD, m.ottens@europedoores.nl, 0342-419431, 0624 533 460

Linda van de Paverd, Weteringstraat 11, 2023 RT HAARLEM, redandblondie@planet.nl
 Aaldrik Pot, Tortelstraat 4, 9331 KJ NORR, aaldrikpot@gmail.com, 0651453305
 Silvan Puijman, Boonakker 3, 7861 AV OOSTERHESSELEN, s.puijman@groningerlandschap.nl, 0524-581260
 Jeroen Reinhold, Archipel 35-44, 8224 HK LELYSTAD, reinhold@landschapsbeheer.net, 0320-231971, 0320 294939
 Lia Rijnveld, Raadhuisstraat 15, 4245 KG LEERBROEK, liarijneveld@hotmail.com, 034-5599997, 06 30028339
 Michiel Schaap, Hanzeweg 1, 7241 CR LOCHEM, mcj.schaap@zonnet.nl, 06-53658445
 Pieter Schoe, Hoorneboeg 7, 1213 RE HILVERSUM, schoe@xs4all.nl, 035-5772769, 06-20542999
 Elise Schokker, Celsiusstraat 4, 3817 XG AMERSFOORT, belise@ziggo.nl, 033-4625970
 Gerald Schoots, Eperweg 23A, 8084 HB 't HARDE, gerald.schoots@planet.nl, 0525-650700, 06-28639790
 Hanneke Sevink, Einder 31, 3742 ZG BAARN, hannekesevink@freeler.nl, 035 5421019, 0622 630 641
 Ruben Smit, De Eendrachtweg 15, 6974 AN LEUVENHEIM, Rubensmit@planet.nl, 0620034811
 Gerrie Stam, Kiekendief 12, 1873 JR GROET, gerrie.stam@quicknet.nl, 072-5094381
 Ronald Stiefelhagen, Burgemeester van den Boschlaan 42, 3596 DC LEERSUM, ronaldstiefelhagen@online.nl, 06-54374878
 Joke Stoop-Kalis, Darinkveld 43, 4731 VK OUDENBOSCH, jstoop-kalis@planet.nl, 0165 316386, 06-12144178
 Carola van den Tempel, 2de Leyweg, 2114 BG VOGELENZANG, carola.vdtempel@gmail.com, 0624282521
 Hans Teunissen, Abraham Blankaartsingel 163, 3813 PA AMERSFOORT, h.teunissen@hubrecht.eu, 033-8883630
 Daniel Tuitert, Muijdermanstraat 5, 8017 HX ZWOLLE, daniel.tuitert@hotmail.com, 038 465 8416, 06-42472676
 Hans Vink, Boterhoeve 5 of Postbus 1300, 3992 NB HOUTEN (3970 BH DRIEBERGEN), hansvink@kliksafe.nl, 030-6926316, 030-6374917
 Gerrit Visscher, Bereklauw 18, 8131 GN WIJHE, disvis@planet.nl, 0570 521035, 06 53969288
 Bas Voerman, Ruitersweg 8, 7152 DE EIBERGEN, info@ecochore.nl, 06 15904121
 Kees Weiland, Ruitersweg 6, 7152 DE EIBERGEN, keesweiland@hotmail.com, 06 53939914
 André Westendorp, Het Grotenhuis 15, 7091 AS DINXPERLO, westendorp.a@12move.nl, 0315 651637
 Tjitske Wiersma, Albertine Agnesweg 2, 8453 JC ORANJEWOUDE, twhirundo@gmail.com
 Henri Wijsman, Tony Offermansweg 6, 1251 KJ LAREN, hjwwijsman@tele2.nl, 035-5389031
 Willemien Wijsman, Tony Offermansweg 6, 1251 KJ LAREN, wj.wijsman@tele2.nl, 035-5389031
 Mark Zekhuis, Oostermaatsdijk 12 A, 7435 PC OKKENBROEK, rarevogel@planet.nl, 06-51350797
 Cees Zoon, Balkersweg 60, 7738 PB WITHAREN, cpmzoon@freeler.nl, 0523 676470

COLOFON

MARTERPASSEN is een uitgave van de Werkgroep Boommarter Nederland (WBN) van de Zoogdierverseniging en vooral bedoeld voor interne communicatie tussen de leden.

Redactie

Bram Achterberg
Ben van den Horn

Vormgeving

Ben van den Horn

WBN-logo en alle illustraties

Dick J.C. Klees

Ontwerp voorkant

Koen Sandifort

Reproductie en Bindwerk

Drukkerij Zuidam & Uithof

Oplage

120

Contributie WBN

EUR 10,- inclusief MARTERPASSEN

Bank: NL87 INGB 0000 3449 38

Ten name van:

Penningmeester

Werkgroep Boommarter Nederland
te Amersfoort

Zoogdierverseniging

Radboud Universiteit

Natuurplaza (Mercator III)

Toernooiveld 1

6525 ED Nijmegen

Tel: 024-7410500

Website: www.zoogdierverseniging.nl

Rekening: 203737

België en Luxemburg

Postgiro 000-1486269-35

Ten name van:

Penningmeester Zoogdierverseniging Nijmegen
Nederland;

lidmaatschap €30 per jaar, inclusief de abonnementen op de verenigingstijdschriften Lutra en Zoogdier.

Verschijningsdatum

Maart 2014

Verkrijgbaarheid

Bestellen - zolang de voorraad strekt!- bij de Zoogdierverseniging (adres zie bovenstaand), de kosten worden gebaseerd op de verzend- en administratiekosten (een verdere vrijwillige bijdrage wordt op prijs gesteld); een rekening wordt mee- gestuurd.

Verantwoording

Redactie streeft niet naar uniformiteit in schrijfstijl of niveau. Wel wordt getracht een uniforme spelling en schrijfwijze te hanteren. Er is voor gekozen om namen van soorten met een kleine letter te schrijven. Topografische namen worden volgens de Topografische kaart van Nederland gespeld.

De vermelding van wetenschappelijke namen wordt in het algemeen achterwege gelaten, met een uitzondering, hier gemaakt, voor de boommarter, die de wetenschappelijke naam *Martes martes* (Linnaeus, 1758) draagt.

Overname en gebruik van gegevens.

Citeren van of verwijzen naar artikelen uit MARTERPASSEN is toegestaan mits duidelijke bronvermelding plaatsvindt. De volgende kanttekening wordt hierbij gemaakt. Omdat MARTERPASSEN vooral is bedoeld voor intern gebruik, kunnen en mogen niet alle vermelde gegevens als wetenschappelijk bewezen feiten worden beschouwd. De redactie is dan ook niet aansprakelijk voor de juistheid van de in de verschillende bijdragen beschreven informatie, inzichten of meningen. Het gebruik van de in MARTERPASSEN gepresenteerde informatie is voor eigen verantwoordelijkheid.

Inlichtingen WBN

Ben van den Horn

Celsiusstraat 4

3817 XG Amersfoort

Telefoon: 033-4625970

E-mail: info@werkgroepboommarter.nl

Web-site : www.werkgroepboommarter.nl

